

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Renata Němcová

**Kolektivizace zemědělství na Českobudějovicku
se zaměřením na obec Dříteň (právní normy a právní praxe)**

Diplomová práce

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci na téma Kolektivizace zemědělství na Českobudějovicku se zaměřením na obec Dříteň (právní normy a právní praxe) vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Českých Budějovicích dne 25. června 2015

.....

Renata Němcová

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé práce Mgr. Janě Janišové, Ph.D. za odborné, vstřícné a milé vedení, profesionální přístup a cenné rady. Dále bych ráda poděkovala svým rodičům za dlouholetou a vytrvavající podporu při mém studiu.

Obsah

Seznam zkratk.....	6
Úvod.....	7
1 Předkolektivizační období a právní regulace počátků kolektivizace (1945-1948).....	10
1.1 Košický vládní program a dekrety prezidenta republiky.....	10
1.2 Zrušení agrární strany a strategie KSČ.....	12
1.3 Orgány, instituce a svazy v oblasti zemědělství.....	13
1.4 První etapa poválečné pozemkové reformy.....	15
1.5 Volby 1946.....	16
1.6 Další průběh pozemkové reformy.....	17
1.6.1 Zákony přijaté v návaznosti na „Řurišovy osnovy zákonů“.....	18
1.7 Vítězný únor 1948.....	21
1.8 Dokončení pozemkové reformy – „nová pozemková reforma“.....	21
1.9 Ústava 9. Května.....	23
2 Předkolektivizační období a počátky kolektivizace v obci Dříteň (1945-1948).....	25
2.1 Obec na Českobudějovicku.....	25
2.2 Dekrety prezidenta republiky a první etapa pozemkové reformy.....	26
2.3 Vznik místního národního výboru.....	27
2.4 Volby 1946.....	28
2.5 Dokončení pozemkové reformy.....	28
2.6 Reorganizace MNV a volby 1948.....	30
3 První etapa kolektivizace a její právní regulace (1949 – 1953).....	32
4 První etapa kolektivizace v obci Dříteň (1949-1953).....	39
4.1 Rok 1949 - 1950.....	39
4.2 Rok 1951- 1953.....	42
5 Druhá etapa kolektivizace a její právní regulace (1954-1960).....	46

6 Druhá etapa kolektivizace v obci Dříteň (1954-1960)	50
6.1 Rok 1954-1956	50
6.2 Rok 1957-1960	52
Závěr	54
Seznam použitých zdrojů	56
Shrnutí	65
Klíčová slova	66

Seznam zkratek

č.	číslo
ČSNS	Československá strana národně socialistická
ČSL	Československá strana lidová
ČSR	Československá republika
ČSSD	Československá strana sociálně demokratická
ČSSS	Československé státní statky
HTÚP	Hospodářsko-technické úpravy půdy
JSČZ	Jednotný svaz českých zemědělců
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
Kčs	Koruna československá
KNV	Krajský národní výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
KV KSČ	Krajský výbor Komunistické strany Československa
MNV	Místní národní výbor
NPF	Národní pozemkový fond
ONV	Okresní národní výbor
s.	strana
Sb.	Sbírka zákonů a nařízení
SOkA	Státní okresní archiv

Úvod

Předmětem diplomové práce je Kolektivizace zemědělství na Českobudějovicku se zaměřením na obec Dříteň (právní normy a právní praxe). Zaměřena je na poznání smyslu a účelu dobových právních předpisů a jejím cílem je především studium realizace konkrétních právních norem v praxi.

Teritoriálně je práce zaměřena na obec Dříteň nacházející se v okrese České Budějovice. Pro tuto oblast není kolektivizace zemědělství téměř vůbec historicky zpracována. S pomocí archivních materiálů jsou zde detailněji rozebrány jednotlivé fáze kolektivizace v obci a s ní nastávající změny v zemědělství se zaměřením na vývoj Jednotného zemědělského družstva. Práce je náležitě podložena archivním výzkumem.

Podstatnou část použitých pramenů tvoří především dobové právní předpisy. Jakousi osnovou pro výběr těch nejdůležitějších právních předpisů bylo dílo Zdeňka Hrabý *Kolektivizace a transformace československého a českého zemědělství v letech 1945-2004. Právně normativní pohled*.

K orientaci v politických událostech této doby je využívána především tvorba Karla Kaplana, Miloslava Doležala, Václava Pavlíčka a dílo Magdaleny Beranové a Antonína Kubačáka *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*.

Ke zpracování obecného pojetí kolektivizace jako politického procesu združstevňování zemědělství slouží díla historiků jako je Karel Jech a jeho dílo *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Jiří Urban a dílo *Venkov pod kolektivizační knutou. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*, dále především sborníky příspěvků různých autorů, mezi které patří sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dne 22. – 23. září 1998 *Zemědělství na rozcestí 1945-1948*, sborník editorů Jaroslava Rokoského a Libora Svobody *Kolektivizace v Československu*, sborník editorů Petra Blažka a Michala Kubálka *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*, sborník Jiřího Pernese a Vladimíra Březiny *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960* a dále sborník Václava Pavlíčka a kol. *Benešovy dekrety*.

Z regionální literatury to je dílo Daniela Kováře *Okres České Budějovice. Z historie státní správy a územní samosprávy 1850-2002* a dílo Jana Peška *Prerod jihočeské vesnice. K historii združstevňování zemědělství Českobudějovického kraje v letech 1949 – 1959*, ve kterém jsou uvedeny zejména evidenční podklady, které autor získal z archivních materiálů Státního oblastního archivu v Třeboni a Národního archivu v Praze.

Rovněž velmi využívaným zdrojem je edice zveřejněných písemností z fondu Národního archivu v Praze *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD – 1945*, kterou připravila Jana Pšeničková. Vedle právních předpisů představují podstatu diplomové práce archivní materiály týkající se obce Dříteň, které pochází z fondů umístěných ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích, rovněž nelze opominout obecní kroniku obce, která věnuje zemědělství velkou pozornost a ze které lze vyčíst i informace týkající se činnosti JZD v obci.

Práce je rozdělena do 6 kapitol. V první kapitole s názvem Předkolektivizační období a právní regulace počátků kolektivizace (1945-1948) je popsána obecná politická situace v Československu se zaměřením na vývoj zemědělské politiky v letech 1945 – 1948. Zejména se jedná o působení KSČ na utváření a prosazování kolektivizační politiky a s tím spojený vliv na vývoj zemědělství v zemi. Podkapitoly tvoří Košický vládní program, dekrety prezidenta republiky, zrušení agrární strany, poválečná pozemková reforma, volby 1946 a vítězný únor 1948. Již v tomto období bylo přijato několik právních předpisů, jejich prostřednictvím si KSČ chtěla zajistit podporu ze strany drobných zemědělců, rolníků a bezzemků, a předpisy, které měly nepochybný vliv na další průběh kolektivizace v ČSR.

Druhá kapitola s názvem Předkolektivizační období a počátky kolektivizace v obci Dříteň je pak teritoriálně zaměřena na území dané obce. Jsou zde popisovány události let 1945 – 1948. Zde je možné dohledat bližší údaje o obci týkající se jejího vzniku, polohy obce z hlediska územního členění státu, dále jsou zde rozvedeny události v obci po konci druhé světové války týkající se německého obyvatelstva, konfiskace zemědělské půdy a s tím souvisejícího osidlování, vznik místního národního výboru, výsledky voleb v roce 1946, události týkající se dokončení poválečné pozemkové reformy a na ni navazující parcelace pozemků a přiděly půdy.

Ve třetí kapitole s názvem První etapa kolektivizace a její právní regulace (1949-1953) jsou uvedeny nejvýznamnější právní předpisy přijaté v uvedeném období, které jsou následně blíže rozebrány. Jedná se o právní předpisy týkající se zakládání JZD, dodávkových povinností, finanční pomoci, ale i o předpisy z oblasti trestního práva, jejichž prostřednictvím se KSČ snažila zlomit odpor zemědělců vůči združstevňování zemědělství, a to cestou trestní represe.

Čtvrtá kapitola s názvem První etapa kolektivizace v obci Dříteň (1949-1953) popisuje průběh událostí v návaznosti na právní předpisy této doby v obci v letech 1949-1953. Jsou zde

podrobněji rozvedeny údaje o počtu zemědělských závodů v obci a počtu osob pracujících v zemědělství. Především je zde znázorněno postupné rozvíjení se myšlenky společného hospodaření, na to navazující ustanovení přípravného výboru JZD a následný vznik JZD v obci. Podstatnou částí této kapitoly je i neplnění povinných dodávkových povinností a jeho právní následky, které jsou rozvedeny na případech konkrétních zemědělců. Popsány jsou zde i okolnosti týkající se hospodářsko-technických úprav půdy v obci.

Pátá kapitola s názvem Druhá etapa kolektivizace a její právní regulace (1954-1960) opět uvádí důležité právní předpisy přijaté v uvedených letech. Jedná se o právní předpisy, které se týkají především dodávkové povinnosti a výkupu zemědělských výrobků, jejichž prostřednictvím se postupně dařilo likvidovat samostatně hospodařící zemědělce vlastníci zemědělskou půdu o větší výměře nebo předpisy upravující principy vztahů individuálního vlastnictví pozemků k družstvu. Pro zajímavost a srovnání je zde uveden i počet družstev v kraji, výměra jejich půdy a počet osob pracujících v družstvech v porovnání s předchozími lety.

V poslední kapitole s názvem Druhá etapa kolektivizace v obci Dříteň (1954-1960) je opět popsán průběh událostí v obci v letech 1954-1960. Je zde zachycena likvidace zbývajících samostatných zemědělců, postupné rozšiřování členské základny JZD, zvyšování počtu osob pracujících v JZD, zvyšování výměry zemědělské půdy JZD a zvyšování počtu chovaných hospodářských zvířat. Práce je zakončena rokem 1960, kdy se JZD Dříteň spojilo s JZD Velice.

Závěr diplomové práce je věnován zhodnocení archivního výzkumu realizace právních norem z oblasti združstevňování zemědělství v praxi na událostech v obci Dříteň.

1 Předkolektivizační období a právní regulace počátků kolektivizace (1945-1948)

Přeměna celé československé společnosti a rovněž vesnic nemá své kořeny až po únoru roku 1948, ale již ke konci druhé světové války, a to především v dohodách o poválečném uspořádání Evropy.

Po skončení války bylo nutné vyřešit řadu politických, hospodářských, majetkových a sociálních otázek. Československé zemědělství bylo po válce rovněž značně vyčerpáno.¹ V této době se ČSR dostala do sovětské sféry vlivu.² Vzhledem ke skutečnosti, že vláda se do ČSR vracela právě přes Moskvu, bylo již v tomto období jasné, kdo bude mít v dalším vývoji státu rozhodující slovo. Právě na území Sovětského svazu vznikaly základní dohody, které pak československá vláda přijala dne 5. dubna 1945 v Košicích jako Košický vládní program. Dalším důvodem orientace Československa směrem k Sovětskému svazu mohla být zřejmě i obava z budoucího vlivu Německa.³

Co se týče právní regulace postupně přijímané v poválečném období, nejednalo se o normy upravující fungování kolektivizovaného zemědělství, nýbrž o normy, které posilovaly individuální hospodaření malých a středních rolníků a které současně potlačovaly vliv velkých zemědělských podnikatelů a držitelů půdy, jak bude blíže rozvedeno v kapitolách o dekretch prezidenta republiky a o poválečné pozemkové reformě, kdy byly jejich vlastníkům odebrány rozsáhlé pozemkové plochy, které byly následně přidělovány jiným osobám.⁴ Již během prvních dvou let po válce získala téměř 1/3 veškeré zemědělské půdy v ČSR zcela nové hospodáře.⁵

1.1 Košický vládní program a dekrety prezidenta republiky

Košický vládní program byl přijat dne 5. dubna 1945, byl úspěchem moskevského vedení KSČ a zároveň prohrou londýnské vlády. Stal se předpokladem pro vyřešení otázky

¹ VÁCLAVŮ, Antonín. *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1999, s. 20.

² ANEV, Petr. Agrárníci ve třetí republice. Mocný pilíř předválečného Československa po květnu 1945. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. 1, s. 11. [online]. ustr.cz, 8. ledna 2015 [cit. 8. ledna 2015]. Dostupné na <<http://www.ustrer.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1201/011-022.pdf>>.

³ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1991, s. 17.

⁴ HRABA, Zdeněk. *Kolektivizace a transformace českého a československého zemědělství v letech 1945-2004. Právně normativní pohled*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Vladimír Lelek, 2013, s. 32-33.

⁵ VÁCLAVŮ, Antonín. *Ke sporům o zemědělské...*, s. 20.

rozsáhlého pozemkového vlastnictví Němců, zrádců a kolaborantů.⁶ Již v hlavě XI. byl uveden požadavek konfiskace, rozdělení a osídlení německých kolaborantských pozemků a jejich majetku, který zněl: „*Vycházejíc vsříc volání českých a slovenských rolníků a bezzemků po důsledném provedení nové pozemkové reformy a vedena snahou především jednou provždy vyrvati českou a slovenskou půdu z rukou cizácké německo-maďarské šlechty, jakož i z rukou zrádců národa a dáti ji do rukou českého a slovenského rolnictva a bezzemků...*“⁷

V zákonodárné oblasti na Košický vládní program navazovaly dekrety prezidenta republiky, jejichž autorem byl prezident Edvard Beneš. Pro oblast zemědělství byl významný dekret ze dne 19. června 1945 č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, známý též jako velký retribuční dekret, a dále dekret ze dne 21. června 1945 č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, který navazoval na první pozemkovou reformu realizovanou po vzniku ČSR. Dle tohoto dekretu byl zemědělský majetek Němců, Maďarů a zrádců s okamžitou platností a bez náhrady konfiskován, tím došlo k vytvoření pozemkového fondu, z něhož se pak půda přidělovala do vlastnictví zemědělským dělníkům, malozemědělcům, zemědělským rodinám atd. Konfiskovaný majetek byl pak využíván pro zemědělské účely, stavbu domků nebo zřizování zahrad.⁸

Na uvedené dekrety navazoval dekret prezidenta republiky ze dne 20. července 1945 č. 28/1945 Sb., o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci, též známým jako osídlovací dekret. Tento dekret rozšířil okruh osob, kterým byla půda přidělována, pamatoval i na reemigranty. Pro získání přidělu nebylo podmínkou státní občanství, ale příslušnost k českému, slovenskému nebo jinému slovanskému národu a státní a národní spolehlivost.⁹ O přidělování půdy rozhodovaly Národní pozemkový fond a rolnické komise za účasti národních výborů.

Prostřednictvím prezidentských dekretů se KSČ podařilo výrazně posílit pozici dělnické třídy, a zároveň si tak zajistit její přízeň podstatnou pro další vývoj zemědělské

⁶ ADÁMEK, Vladimír. *Boj KSČ za přerůstání národně demokratické revoluce v socialistickou v letech 1945-1948*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1974, s. 37.

⁷ *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty*. Praha: Svoboda, 1974, s. 24-25.

⁸ PAVLÍČEK, Václav. Dekrety, demokratické hodnoty a národní zájmy. In PAVLÍČEK, Václav, DEJMEK, Jiří a kol. *Benešovy dekrety. Sborník textů č. 18/2002*. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, s. 16-18.

⁹ Tamtéž, s. 18-19.

politiky státu.¹⁰ V očích lidu se strana stala symbolem strany národní, vlastenecké a představitelkou protifašistického odboje, když prosazovala potrestání kolaborantů a zrádců, zákaz stran spolupracujících v minulosti s fašismem, odsun Němců, národní osidlování a pozemkovou reformu. Prosazováním těchto cílů se jí podařilo upevnit své postavení a postupně se tak stala nejsilnější a nejvýznamnější stranou v zemi.¹¹

1.2 Zrušení agrární strany a strategie KSČ

V poválečném období byla znemožněna obnova několika tradičních hnutí. S tím samozřejmě souvisí i značné omezení pluralitního systému. Jednou z nejsilnějších a právě rozpuštěných a zakázaných stran byla strana agrární, jejíž odstavení znamenalo důležitý krok k převzetí moci komunisty.¹² Byla to strana s pevně organizovaným zemědělským hnutím, která hájila soukromé vlastnictví půdy, jež bylo nepřekonatelnou překážkou k plánované komunistické kolektivizaci zemědělství.¹³

Otázka zrušení některých politických stran byla řešena již v Košickém vládním programu, kde bylo v Hlavě IX. výslovně uvedeno: „*Odhodlána vykořenit fašismus politicky a morálně do všech důsledků, vyhlásí vláda zákaz všech fašistických stran a organizací a nedovolí obnovení v jakékoli formě těch politických stran, které se tak těžce provinily na zájmech národa a republiky.*“¹⁴

Strana byla obviněna z kolaborace, někteří členové byli odsouzeni za velezradu, jiní emigrovali nebo vstupovali do jiných politických stran. Nejbližší jí byla svým programem ČSL, která jako jediná nebyla stranou socialistickou a snažila se zachovat soukromé vlastnictví půdy. Početná část členů ale také přešla do ČSNS, našli se i tací, kteří sympatizovali s KSČ a jejich podporou drobných rolníků.¹⁵

Početná voličská základna strany tak byla k dispozici ostatním politickým stranám Národní fronty. Své příznivce strana měla především mezi venkovským obyvatelstvem. Po jejím zrušení vesnice zůstaly bez spolehlivých vůdců, tak nastala příležitost pro

¹⁰ DOLEŽAL, Miloslav. *Dějiny státu a práva v Československu 1938-1960*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 1984, s. 36-37.

¹¹ PAVLÍČEK, Václav. *Politické strany po únoru: příspěvek k problematice Národní fronty. I. část*. 1. vydání. Praha: Svobodné slovo, 1966, s. 65-67.

¹² ANEV, Petr. *Agrárníci ve třetí republice...*, s. 11.

¹³ BERANOVÁ, Magdalena, KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Libri, 2010, s. 374.

¹⁴ *Košický vládní program...*, s. 22.

¹⁵ ROKOSKÝ, Jaroslav. *Zákaz agrární strany a pokus o její obnovení v letech 1945 – 1948*. In *Zemědělství na rozcestí 1945-1948*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 1998, s. 84 – 85.

komunistickou stranu, která se soustředila na zvýšení svého vlivu, a to především na vesnicích.

V této době se KSČ profilovala především jako strana dělnická, ovšem její cíl byl jediný, a to získat podporu celého národa.¹⁶ Orientovala se především na venkovské obyvatelstvo, když se snažila získat drobné zemědělce, rolníky a bezzemky, s cílem zajistit si tak jejich hlasy v nadcházejících se parlamentních volbách v květnu roku 1946.¹⁷ Jak jinak si komunisté mohli zajistit podporu než přes jejich připoutanost k půdě, která jim dávala svobodu i obživu. V rámci potrestání zrádců a kolaborantů a odsunem německého a maďarského obyvatelstva došlo k uvolnění velkého množství půdy, jejíž přidělování mohlo komunistické straně zajistit volební hlasy jejich nabyvatelů. Již v dubnu roku 1945 byli občané vyzváni k vytváření národní správy nad majetkem „fašistických nepřátel, zrádců a kolaborantů.“, koncem roku 1945 byli vyzýváni k vytváření zemědělských komisí, které měly fungovat při místních národních výborech a do kterých se sdružovali zájemci o půdu.¹⁸

1.3 Orgány, instituce a svazy v oblasti zemědělství

Státní správu na úseku zemědělství vykonávalo v letech 1945-1948 ministerstvo zemědělství a národní výbory. Projevovaly se stále větší snahy státu omezovat demokracii, potlačovat demokratické zásady v činnosti zájmových organizací a snaha o direktivní řízení zemědělské výroby včetně autoritativní přístupu k zemědělcům. Od roku 1945 se kompetence ministerstva zemědělství postupně rozšiřovaly.¹⁹

Jedním z nejvýznamnějších odborů ministerstva zemědělství byl Národní pozemkový fond se sídlem v Praze. V jeho čele stál předseda, kterého jmenovala vláda na návrh ministra zemědělství. Právě NPF měl za úkol spravovat zkonfiskovaný majetek do doby, než byl přidělen jiným uchazečům, kontroloval hospodaření na přidělované půdě, rozhodoval na návrh národního výboru o zcizování, propachtování nebo o zatížení přidělených nemovitostí atd.²⁰ Pobočky s odbornými pracovníky měl NPF v Táboře, Českých Budějovicích, Plzni,

¹⁶ PERNES, Jiří. Proměny myšlenky kolektivizace zemědělství v politice KSČ po únoru 1948. In ROKOSKÝ, Jaroslav, SVOBODA, Libor. *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitní režimů, 2013, s. 34.

¹⁷ NEDVĚDICKÝ, Kamil. Role práva v procesu likvidace selského stavu. In ROKOSKÝ, Jaroslav, SVOBODA, Libor. *Kolektivizace v Československu...*, s. 10.

¹⁸ PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD – 1945*. 1. vydání. Praha: Státní ústřední archiv, 2003, s. 19.

¹⁹ BERANOVÁ, Magdalena, KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, s. 373.

²⁰ vládní nařízení č. 70/1945 Sb. ze dne 3. září 1945, kterým se vydává statut Národního pozemkového fondu při ministerstvu zemědělství.

Karlových Varech, Mostu, české Lípě, Nové Pace, Pardubicích, Havlíčkově Brodě, Brně, Jihlavě, Znojmě, Uherském Hradišti, Olomouci, Moravské Ostravě a v Šumperku. Ty pak spolupracovaly zejména s Jednotným svazem českých zemědělců a komisemi národních výborů, které se pro KSČ staly masovou oporou.

V národních výborech měli početní převahu příslušníci komunistické strany.²¹ Po čase se národní výbory staly základem státní moci a správy v obcích a v okresech. Jejich koncepce byla stejně jako v případě NPF potvrzena v Košickém vládním programu, který národní výbory zakotvil jako jediné a trvalé nové orgány demokratické moci. MNV převzaly pravomoc obecních zastupitelstev, obecních rad a starostů, ONV převzaly kompetenci okresních zastupitelstev a okresních úřadů.²² Právním základem pro jejich působení se stal ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 4. 12. 1944 o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění, na jehož základě bylo následně vydáno dne 5. května 1945 vládní nařízení č. 4/1945, o volbě a pravomoci národních výborů. Hned v prvním článku zmíněného vládního nařízení bylo uvedeno, že na osvobozeném území ČSR je potřeba v nejkratší době prostřednictvím voleb zřizovat národní výbory, a to místní, okresní a zemské, jakožto orgány zastupitelské a orgány veřejné správy ve všech jejích oborech,²³ kdy k činnosti místních výborů patřila zejména oblast zemědělství.²⁴ Při místních národních výborech působily rovněž tzv. rolnické komise, které tvořili samotní obyvatelé obce, a které rozhodovaly o výši přidělené půdy nově příchozím rolníkům.

Dalším orgánem, který měl KSČ pomoci s prováděním kolektivizace zemědělství, byl Jednotný svaz českých zemědělců, který měl jako zájmová organizace všech zemědělců bez ohledu na jejich politickou příslušnost či na majetkové postavení, pečovat o vše, co se týkalo zemědělství v Čechách a na Moravě. Měl působit především jako poradní orgán pro okresní a místní národní výbory. Legalizován byl až zákonem č. 145/1947 Sb., o organizaci zemědělců republiky Československé ze dne 11. července 1947,²⁵ jeho působení však nemělo dlouhého trvání, neboť dne 18. 2. 1952 zanikl rozhodnutím předsednictva ÚV KSČ. Příčinou zániku

²¹ DOLEŽAL, Miloslav. *Dějiny státu a práva v Československu 1938-1960*, s. 40-41.

²² DVOŘÁKOVÁ, Eva, LESJUK, Petr. *Československá společnost a komunisté v letech 1945-1948*. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1967, s. 19-20.

²³ vládní nařízení č. 4/1945 Sb. ze dne 5. května 1945, o volbě a pravomoci národních výborů.

²⁴ BERANOVÁ, Magdalena, KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, s. 373.

²⁵ zákon č. 145/1947 Sb. ze dne 11. července 1947, o organizaci zemědělců republiky Československé.

byla údajná podpora reakčních živlů na vesnici, kdy se tak stal útočištěm JZD a vesnických boháčů.²⁶

1.4 První etapa poválečné pozemkové reformy

Nastalé změny v držbě a vlastnictví zemědělské půdy, navazující na provedení zmíněné konfiskace německého majetku a jeho následném přidělování, které se konaly především v letech 1945-1948, lze označit souhrnným názvem jako poválečnou pozemkovou reformu, ve které se jednalo zejména o revizi, resp. o dokončení prvorepublikové pozemkové reformy a o přípravu „nové“ pozemkové reformy.²⁷

První etapu poválečné pozemkové reformy lze označit období, navazující na výše uvedené dekrety prezidenta republiky. Jde o etapu, která zasahovala především okupanty a zrádce a zároveň však znamenala ohromné majetkové přesuny od velkých vlastníků a statkářů k drobnějším vlastníků.²⁸

Konfiskace a přidělování půdy probíhalo ve vnitrozemí, ale i v pohraničních oblastech, kde se velká část sudetských Němců živila právě zemědělstvím. O své majitele tak v letech 1945-1946 přišla jedna třetina zemědělské půdy, na jejímž dalším obdělávání a kultivaci měl stát zájem, proto ji nabízel zájemcům slovanského původu, tedy Čechům a Slovákům. O půdu se začaly ucházet desetitisíce lidí. Byli to ti, kteří se dosud zemědělstvím živilo jako zemědělství dělníci a námezdní síly, mezi nimi i takoví, kteří doposud vlastní hospodářství a půdu nevlastnili, dále i lidé z měst, kteří ovšem neměli se zemědělstvím žádnou zkušenost. O půdu se ucházela i celá řada reemigrantů, tedy krajanů, kteří se počali vracet zpět na území Československa.²⁹

Konfiskace a přidělování půdy s sebou ovšem přinášelo i řadu problémů, jejichž příčinou byla především zemědělská nezkušenost nových majitelů půdy a poté i nedostatek pracovních sil. Do pohraničí za půdou odcházely sociálně nejnížší vrstvy obyvatel, s tím souvisí i vznik nové vrstvy středních rolníků.³⁰

²⁶ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, spol. s.r.o., 2008, s. 148.

²⁷ KUKLÍK, Jan. *Znárodně Československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. 1. vydání. Praha: Auditorium s.r.o., 2010, s. 271.

²⁸ ADÁMEK, Vladimír. *Boj KSČ za přerůstání...*, s. 37.

²⁹ PERNES, Jiří. Politické a sociální předpoklady kolektivizace zemědělství v Československu. In BLAŽEK, Petr, KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Dokořán, s.r.o., 2008, s. 79.

³⁰ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*, s. 23-24.

Celkem bylo na území republiky zkonfiskováno 2.946.395 ha veškeré půdy, z toho 1.651.016 ha zemědělské a 1.295.379 lesní.³¹ Během léta 1945 vzniklo v pohraničních oblastech 70 000 nových hospodářství, do konce roku jich pak přibylo dalších 25.000. Ve vnitrozemí se usídlilo a nové hospodářství převzalo 25.000 bezzemků a malých rolníků. Tímto pozemková reforma neskončila, v osidlování se pokračovalo i v následujících letech.³²

Pozemková reforma byla pro komunisty řádně promyšleným tahem, prostřednictvím kterého se jim dařilo stupňovat napětí na vesnici, prodlužovat stěhování rolníků za přidělenou půdou³³ a zároveň si tak zajistit hlasy v parlamentních volbách.

Jak je již zmíněno výše, o přidělování půdy rozhodovaly rolnické komise, které v obcích působily při MNV, ty se pak při obsazování půdy musel řídit směrnicemi z 10. května 1945.³⁴ Nedostatek pracovních sil měl být pro zemědělství řešen opatřením dle vládního nařízení č. 32/1945 Sb., o mimořádných opatřeních k zabezpečení nutných zemědělských prací v roce 1945³⁵ a dle zákona č. 121/1946 Sb., o zajištění pracovních sil pro zemědělskou výrobu v rámci národní výstavby státu, zejména v pohraničí. V návaznosti na tyto právní předpisy vznikaly seznamy osob, podle nichž pak úřady práce ve spolupráci MNV, ONV, JSCZ přidělovaly pomocné síly pro výpomoc se sezónními pracemi v zemědělství.³⁶

1.5 Volby 1946

V květnu roku 1946 se konaly parlamentní volby. Preference KSČ se neustále zvyšovaly, zatímco vedoucí politici zbylých stran nedokázali pro venkovské obyvatelstvo vytvořit přijatelný program. To se následně projevilo i ve výsledku voleb, po nichž se KSČ poprvé dostala do československé vlády.

V Čechách KSČ nekompromisně vyhrála s celkovým výsledkem 40,17 % hlasů, ČSNS pak získala 23,66 % hlasů, ČSL 20,24 % hlasů, ČSSD 15,58 % hlasů, na Slovensku

³¹ ADÁMEK, Vladimír. *Boj KSČ za přerůstání...*, s. 37.

³² RYCHLÍK, Jan. Pozemková reforma v českých zemích v letech 1945 – 1948. In *Zemědělství na rozcestí...*, s. 13.

³³ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*, s. 61.

³⁴ PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví...*, s. 19.

³⁵ vládní nařízení č. 32/1945 Sb. ze dne 3. srpna 1945, o mimořádných opatřeních k zabezpečení nutných zemědělských prací v roce 1945.

³⁶ zákon č. 121/1946 Sb. ze dne 16. května 1946, o zajištění pracovních sil pro zemědělskou výrobu v rámci národní výstavby státu.

vyhrála Demokratická strana se ziskem 62 % hlasů, dále skončila Komunistická strana Slovenska 38,37 % hlasů, Strana práce 3,11 % hlasů, Strana slobody 3,73 %.³⁷

Po vítězství ve volbách prosadila KSČ zákon č. 192/1946 Sb., o dvouletém hospodářském plánu, tedy plánu obnovy československého hospodářství, kde bylo v § 15 odst. 2 uvedeno: „*Všem druhům podnikání, ač státního či samosprávného či znárodněného nebo soukromého či družstevního, se zaručuje plná rovnoprávnost při provádění dvouletého plánu poskytováním stejných předpokladů a podmínek pro výkon jejich hospodářské činnosti*“.³⁸

Komunisté obsadili významná místa ve vrcholných orgánech. Mezi nimi bylo i ministerstvo zemědělství, které bylo po osvobození obnoveno, jako ústřední správní orgán, ústavním dekretem prezidenta republiky ze dne 2. dubna 1945 č. 1/1945 Sb., o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné. Ministrem se stal Julius Ďuriš, věrný stoupenec Klementa Gottwalda.

V následujícím období začala KSČ prosazovat tzv. Budovatelský vládní program, neboli Programové prohlášení vlády Klementa Gottwalda z 8. července 1946, který vycházel z hlavních úkolů stanovených VIII. Sjezdem KSČ. Sjezd se konal ve dnech 28. až 31. března roku 1946. Hlavní cíle, které zde KSČ proklamovala, byly zajištění pracovních sil pro zemědělství, přednostní přiděly strojů, osiv, hnojiv, dokončení osidlování pohraničí, vydání dekretů k půdě, péče o zdraví a vzdělání venkovského obyvatelstva a ulehčení práce venkovským ženám.³⁹ Úkolem Budovatelského vládního programu bylo pak především, aby na konci dvouletého hospodářského plánu došlo ke zvýšení výroby na předválečnou úroveň, a to s pomocí mechanizace zemědělství, která se měla uskutečňovat prostřednictvím státních strojních stanic.⁴⁰

1.6 Další průběh pozemkové reformy

V následujících měsících se program KSČ neměnil, stále šlo o to, získat na svou stranu rolnickou veřejnost a zajistit si tak její podporu. Na podzim roku 1946 vydalo ministerstvo

³⁷ ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. 2. vydání. Praha: Libri, 1999, s. 523.

³⁸ zákon č. 192/1946 Sb. ze dne 25. října 1946, o dvouletém hospodářském plánu.

³⁹ PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví*, s. 118.

⁴⁰ ŠPÉTOVÁ, Lenka. *Počátky státních zemědělských strojních stanic v českých zemích 1945-1949*, Praha: Státní ústřední archiv, 1975, s. 7.

zemědělství šest nových zemědělských „zásad“ resp. osnov zákonů, a to přímo pod hlavičkou ministra Julia Ďuriše.⁴¹

Následně přijaté zákony se dle „Ďurišových osnov zákonů“ měly zabývat především revizí první pozemkové reformy, která byla zahájena v roce 1919 zákonem č. 215/1919 Sb., o zabrání velkého majetku pozemkového a dalších navazujících předpisů, jenž měla být provedena daleko rigorózněji. Cílem osnov byla techniko-hospodářská úprava půdy, nová úprava myslivosti, úprava zaknihování přidělů ze zkonfiskovaného majetku a jiného zemědělského majetku včetně zajištění úhrady za přidělený majetek, přijetí zákona o zajištění zemědělského výrobního plánu a přijetí zákona o úpravě dědění zemědělských podniků v pozůstalostním řízení a zamezení drobení půdy.⁴²

Zatímco na venkově návrhy získaly velkou podporu, a to zejména díky příslibu dalších přidělů půdy, politické strany uvedené osnovy politických zákonů odmítly a zároveň se jim podařilo prosadit, že v lednu roku 1947 nebyly přijaty vládou ani zemědělským výborem Národního shromáždění. Přestože nedošlo k jejich oficiálnímu schválení, vyhlásil je sám ministr zemědělství dne 4. dubna 1947 na sjezdu zemědělských komisí jako tzv. Hradecký program- Objevovaly se zde náměty ministerstva zemědělství, které se poté promítly do řady přijatých zákonů jako konečné vyřešení otázky půdy, přiděl lesů, odstranění disparity mezi cenami průmyslových a zemědělských výrobků, reorganizace distribuce, výstavba družstevnictví, cukrovarnický průmysl, rolnické pojištění, zemědělský úvěr, jednotná zemědělská daň, mechanizace zemědělství, opatření v zájmu zemědělských žen a zemědělské mládeže, zlepšení zemědělské výroby, zahradnictví, rybářský zákon, výstavba území bývalých německých vojenských cvičišť, hospodářská výstavba po roce 1948, uzákonění JSČZ a svazu Slovenských rolníků.⁴³

1.6.1 Zákony přijaté v návaznosti na „Ďurišovy osnovy zákonů“

Jako celek nebyly „Ďurišovy osnovy zákonů“ realizovány až do únorového převratu. Politika KSČ ovšem vyvíjela na parlament určitý nátlak, aby ještě do poloviny roku 1947 projednal a přijal pokud možno většinu ze zmíněných osnov. Ty pak byly naplněny přijetím konkrétních právních předpisů.⁴⁴

⁴¹ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo...*, s. 271.

⁴² HRABA, Zdeněk. *Kolektivizace a transformace...*, s. 34.

⁴³ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění...*, s. 53.

⁴⁴ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo...*, s. 272.

Osnova zákona vztahující se k přijetí právního předpisu k zajištění zemědělského výrobního plánu byla legalizována jedním z nejvýznamnějších právních předpisů, kterým byl zákon č. 55/1947 Sb., o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu, který byl přijat dne 1. dubna 1947.⁴⁵ Dle ust. § 1 uvedeného zákona: „*měly příslušné úřady a orgány veřejné správy usilovat o opatření dostatečného množství pracovních sil, pracovních strojů a jiných provozních zařízení a o organizování vzájemné spolupráce zemědělců, jakož o pomoci příslušníků jiných povolání.*“⁴⁶ Dle zákona musel každý ze zemědělců obdělávat svou půdu podle zemědělského výrobního plánu. Pokud toho nebyl schopen, byl povinen tuto skutečnost oznámit MNV, který mu pomohl zorganizovat sousedskou pomoc. Pokud bylo zjištěno, že neplnění plánu je úmyslné či nedbalostní, mohla být půda převedena do povinného pachtu nebo ji obhospodařoval sám MNV. Zákon rovněž nařizoval i poskytnutí zemědělských staveb, např. stodol, pokud nebyly užívány ke svému účelu. V důsledku jeho přijetí byla posílena pravomoc národních výborů a rovněž bylo značně zasahováno do práv soukromých zemědělců, a to zejména tzv. vesnických boháčů, kterým byly odebírány neplně využitá stavba a výrobní prostředky za účelem veřejného zájmu. Patrné je zde i preferování kolektivního typu zemědělské výroby před vlastnictvím a řízení statku jediným vlastníkem když v ust. § 3 zákona stálo: „*Nebude-li možno přikázati neobdělavanou půdu do povinného pachtu, může místní národní výbor převzít tuto půdu do vlastního hospodaření za podmínek tohoto zákona.*“⁴⁷ Další z právních předpisů naplňující danou osnovu byly vládní nařízení č. 28/1947 Sb., o rozvržení úkolů, vyplývajících z dvouletého hospodářského plánu, na zemědělské podniky a na chovatele skotu, prasat a slepic v hospodářském roce 1946/1947 a vládní nařízení č. 189/1947 Sb. o rozvržení úkolů, vyplývajících z dvouletého hospodářského plánu, na zemědělské podniky a na chovatele skotu, prasat a slepic v hospodářském roce 1947/1948.

Osnova týkající se úpravy dědění zemědělských podniků v pozůstalostním řízení a zamezení drobení půdy se promítla do zákona č. 139/1947 Sb., o rozdělení pozůstalosti se zemědělskými podniky a o zamezení drobení zemědělské půdy, který měl zamezit jejímu rozdělování. Upraveno zde bylo i předkupní právo ke koupi pozemků, kde byly jasně stanoveny situace, kdy mohl vlastník pozemek zcizit volně a kdy jej mohl zcizit pouze se

⁴⁵ HRABA, Zdeněk. *Kolektivizace a transformace...*, s. 37.

⁴⁶ zákon č. 55/1947 Sb. ze dne 1. dubna 1947, o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu.

⁴⁷ Tamtéž

souhlasem příslušného okresního národního výboru. Kritériem byla poloha pozemku. Zákon se neuplatňoval v případě, kdy byl pozemek prodáván jako celek nebo v případě, kdy se jednalo o pozemek stavební.⁴⁸

Revize pozemkové reformy byla provedena zákonem č. 142/1947, o revizi první pozemkové reformy. Na základě tohoto zákona byla vlastníkům odebrána zemědělská půda přesahující výměru 150 ha nebo veškerá půda přesahující výměru 250 ha. Konfiskaci takto podlehl téměř 1 milión ha půdy (většinou se jednalo o lesy).⁴⁹ Docházelo k revizi všech rozhodnutí vydaných bývalým pozemkovým úřadem a ministerstvem zemědělství, přičemž ji provádělo samo ministerstvo. Z revize byly vyloučeny pozemky ve vlastnictví státu, svazků územní samosprávy a družstev, která tím byla značně zvýhodněna před individuálními vlastníky.⁵⁰ Do jisté míry tento zákon připravoval zemědělce na další kolektivizační zásahy do vlastnictví půdy.

Koncentraci v oblasti zemědělské výroby měl pomoci i zákon č. 126/1946 Sb., o úpravě zemědělských pachtovních poměrů, který stanovoval maximální přípustnou výši pachtu u drobných pozemků. Limity se však týkaly osob, které vlastnily více než 20 ha pozemků, z čehož lze dovodit, že zákon sloužil spíše k perzekuci vlastníků větších pozemkových ploch. Zrušen byl až s přijetím zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.⁵¹

Z hlediska kolektivizačního procesu nelze opominout ani zákon č. 145/1947 Sb., o organizaci zemědělců republiky Československé, jímž byl zřízen JSČZ se sídlem v Praze pro země Českou a Moravskoslezskou, Jednotný svaz slovenských zemědělců se sídlem v Bratislavě pro Slovensko a Ústřední rada zemědělců ČSR se sídlem v Praze. Jejich úkolem bylo sdružování zemědělců a jejich podpora za účelem „zvelebení zemědělské a lesní výroby a povznesení hospodářské, sociální a kulturní úrovně venkova.“⁵²

Právní předpis týkající se technicko-hospodářské úpravy půdy („tzv. scelovací zákon“) byl přijat až po únorovém převratu zákonem č. 47/ 1948 Sb., o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků, jehož prováděním byly vládním nařízením č. 211/1949

⁴⁸ zákon č. 139/1947 Sb. ze dne 3. července 1947, o rozdělení pozůstalosti se zemědělskými podniky a o zamezení drobení zemědělské půdy.

⁴⁹ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2008, s. 124.

⁵⁰ zákon č. 142/1947 Sb. ze dne 11. července 1947, o revizi první pozemkové reformy.

⁵¹ zákon č. 126/1946 Sb. ze dne 16. května 1946, o úpravě zemědělských pachtovních poměrů.

⁵² zákon č. 145/1947 Sb. ze dne 11. července 1947, o organizaci zemědělců republiky Československé.

Sb., o zrušení scelovacích úřadů a orgánů a o přechodu jejich působnosti na orgány lidové správy, pověřeny okresní a krajské národní výbory.⁵³

1.7 Vítězný únor 1948

Přes značnou volební agitaci ČSL, která se zemědělce pokoušela varovat před neupřímnými sliby komunistů, kteří chtěli zavést kolektivní hospodaření po sovětském vzoru,⁵⁴ se přízeň lidu ke KSČ zvrátit nepodařilo. Dne 28. a 29. února roku 1948 vyslovily statisícové delegace zástupců československých vesnic KSČ podporu a současně schvalovaly Ďurišovy osnovy zákonů a Hradecký program. To ještě netušily, že za pár měsíců KSČ začne tvrdě prosazovat socializaci československého zemědělství.⁵⁵

Po vítězství v únorových volbách se KSČ již nemusela na nikoho ohlížet a zároveň nemusela pronášet další taktické lži, jak uvedla členka KSČ B. Macháčková-Dostálová: „*Do února 1948 jsme museli rolníky hladit. Hned po únoru nebylo možné naráz obrátit. Ted' však nastává k tomu situace.*“⁵⁶

KSČ mohla naplno zahájit socialistickou přestavbu československého zemědělství. Hlavním aktérem se staly akční výbory národní fronty, které řídilo přímo Ministerstvo vnitra, které od roku 1946 řídila rovněž KSČ. Právě ty se do doby upevnění pravomoci národních výborů staraly a schvalovaly plnění dodávek zemědělských výrobků, rozhodovaly o provinění a případně o trestech osob.⁵⁷

1.8 Dokončení pozemkové reformy – „nová pozemková reforma“

Po zmíněném neúspěchu s přijetím Ďurišových zákonů, kdy zahájila KSČ kampaň přímo na venkově, tedy na manifestaci v Hradci Králové, kde byl vyhlášen Hradecký program, v rámci něhož KSČ prosazovala revizi pozemkové reformy, parcelaci velkostatků nad 50 ha, vykoupení spekuláční půdy, zvýšení životní úrovně rolníků a rychlou mechanizaci zemědělských prací pomocí strojních stanic, se začalo otevřeně hovořit o zemědělském družstevnictví a o prosazování státního dohledu nad soukromopodnikatelskými aktivitami.⁵⁸

⁵³ zákon č. 47/1948 Sb. ze dne 21. března 1948, o některých techniko-hospodářských úpravách pozemků.

⁵⁴ LACINA, Vlastimil. Problémy poválečné obnovy zemědělství v českých zemích. In *Zemědělství na rozcestí...*, s. 91.

⁵⁵ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění...*, s. 58.

⁵⁶ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. 1. vydání. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1985, s. 109.

⁵⁷ MLÝNSKÝ, Jaroslav. *Únor 1948 a akční výbory Národní fronty*. Praha: Academia, 1978, s. 43.

⁵⁸ GOTTWALD, Klement. *Spisy XIV*. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958, s. 441.

Nová pozemková reforma byla definitivně dokončena zákonem č. 46/1948 Sb., zákon o nové pozemkové reformě. Právě tímto právním předpisem došlo k dalšímu omezení výměry půdy, a to na 50 ha. Byl zde upraven i přednostní příděl půdy, kdy na prvním místě byly státní statky a obce a po nich to byly JZD pro stavbu společných zařízení, dále oprávnění uchazeči na doplnění nesoběstačné usedlosti a zbytek poté zůstával ve vlastnictví státu.⁵⁹

Již v ust. § 1 jsou upraveny vlastnické poměry k půdě, a to tak že: „*půda, sloužící zemědělské výrobě, náležela, pokud v tomto zákoně není stanoveno jinak, výkonným zemědělcům podle zásady, že půda patří těm, kdož na ní pracují.*“⁶⁰ Hlavním cílem tohoto právního předpisu bylo omezit soukromou zemědělskou výrobu s tím, že se střední a drobní zemědělci budou sdružovat do družstev, a to především z důvodu, že nebudou mít potřebnou mechanizaci a další prostředky pro provoz zemědělství, proto se pro ně sdružení stane nejvýhodnější variantou.

Byly zde rozlišovány dvě skupiny vlastníků. Do první z nich patřili vlastníci pozemků, kteří je obhospodařovali. Pokud výměra jejich půdy přesahovala 50 ha, byla snížena právě na 50 ha a zbytek byl za náhradu vykoupen a přidělen oprávněným uchazečům. Aby mu však půda o této rozloze byla ponechána, musel na ní vlastník osobně hospodařit. Vlastník si pak mohl vybrat půdu, který mu má být odňata, ale v zásadě to byly souvislé celky půdy. Do druhé skupiny patřili vlastníci tzv. spekulční půdy, což byla půda přesahující 1 ha, již vlastník nabyt koupí, a kterou neobhospodařuje. Tato půda byla poté nuceně vykupována bez ohledu na její výměru.⁶¹ Zajímavé je zde poukázat i na výši náhrady za odebranou půdu, ta se měla pohybovat ve výši průměrné obecné ceny za posledních 10 let před výkupem nebo ve výši obecné ceny v době výkupu. Splatnost této náhrady pak měla být stanovena až ve zvláštním prováděcím předpise, ten byl skutečně vydán jako vládní nařízení č. 192/1949 Sb., kterým se provádějí některá ustanovení zákona o pozemkové reformě. Byly zde ovšem rozlišeny pouze druhy půdy, kdo náhradu určuje, to měl být příslušný OV za součinnosti místní rolnické komise a místního sdružení příslušného JSČZ, ale co se týče splatnosti, byl zde pouze odkaz na další prováděcí předpis. V konečné fázi se původní vlastníci náhrady nikdy nedočkali.⁶²

⁵⁹ zákon č. 46/1948 Sb. ze dne 21. března 1948, o nové pozemkové reformě.

⁶⁰ Tamtéž

⁶¹ BERANOVÁ, Magdalena, KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, s. 382.

⁶² HRABA, Zdeněk. *Kolektivizace a transformace...*, s. 70-71.

Osobám, které se bránily probíhající socializaci vesnice, byly zabírány pozemky s odkazem na tzv. „scelovací zákon“, tedy zákon č. 47/1948 Sb., o některých hospodářsko-technických úpravách pozemků. S tímto postupem jsou pak neodmyslitelně spjaty ekonomické problémy velkostatků, neboť vesnickým boháčům byla přidělena rozdrobená půda, aniž by jim byly sníženy dodávky zemědělských produktů, které poté nebyli schopni splnit, tak se dostali mezi „neplničů“, což vedlo k soudnímu stíhání a ukládání finančních pokut nebo trestu odnětí svobody.

1.9 Ústava 9. Května

V návaznosti na ústavní změny provedené dekrety prezidenta republiky a realizací Košického vládního programu bylo jedním z hlavních úkolů této doby vypracování nové ústavy.⁶³

O době přijetí, ale i o obsahu nové ústavy existovaly mezi politickými stranami různé názory. KSCČ chtěla její přijetí ještě před konáním parlamentních voleb. Nekomunistické strany chtěly s jejím přijetím naopak počkat až po konání předčasných voleb a to hlavně z důvodu předpokládaného vítězství. Každá ze stran pak měla jinou vizi o jejím obsahu, proto každá z nich vypracovala svůj vlastní návrh nebo alespoň základní zásady. Po únorovém převratu se však přijetí nové ústavy značně zjednodušilo. Komunisté bez potíží prosadili právě svou koncepci, ve které měly být zakotveny především výsledky revolučních změn po státním převratu.⁶⁴

V celém obsahu přijatého ústavního zákona č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky, se prolíná řada kolektivizačních prvků. Již v úvodních ustanoveních je uvedena zásada týkající se zemědělské sféry, že půda patří tomu, kdo na ní pracuje. V ustanovení § 157 zákona je uvedena definice lidových družstev. Právě družstevní vlastnictví bylo vlastnickou formou, která položila základy kolektivizace zemědělství. Smyslem úpravy družstevních poměrů nebylo definovat vztah družstevníků k předmětu jejich vlastnictví, ale spíše zde šlo o stanovení obecných zásad družstevních poměrů. Bylo považováno za kolektivní formu přisvojování, ovšem hierarchicky zařazenou na nižší úrovni než vlastnictví státní. Předmětem lidových družstev tak nemohlo být nic, co mohlo být výlučně předmětem

⁶³ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda. 2 díl, Ústavní právo České republiky. Část 1.* 1. vydání. Praha: Linde, 2001, s. 65.

⁶⁴ KAPLAN, Karel. *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946-1948.* 1. vydání. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1993, s. 7-9.

státního vlastnictví, naproti tomu to, co mohlo být předmětem individuální vlastnictví, se mohlo stát předmětem družstevního vlastnictví.⁶⁵ V ust. § 159 byla pak deklarována nejvyšší přípustná výměra půdy v soukromém vlastnictví o rozloze 50 ha, která pro sedláky měla znamenat právní jistotu, že jim pozemky nebudou odebrány.⁶⁶ V § 160 zákona bylo pak stanoveno, že stát řídí zemědělskou politiku za účasti rolnictva, tak aby rostla úroveň vesnice a vyrovnával se tak kulturní a sociální rozdíl mezi vesnicí a městem.

V následujících letech se skutečné ústavní poměry nakonec téměř kompletně odchýlily od jejího původního znění. Důvodem byla především skutečnost, že Ústava svým charakterem odrážela předúnorovou situaci v Československu, přičemž v poúnorovém období se základním faktorem společenského a ústavního vývoje stala vedoucí úloha KSČ, která modifikovala nejen strukturu vzájemných vztahů a úlohu nejvyšších státních orgánů, ale i postavení národních výborů a justice.⁶⁷

⁶⁵ BĚLOVSKÝ, Petr. Občanské právo. In BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel a kol. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 447.

⁶⁶ NEDVĚDICKÝ, Kamil. *Role práva...*, s. 13.

⁶⁷ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo ...*, s. 66-68.

2 Předkolektivizační období a počátky kolektivizace v obci Dříteň (1945-1948)

2.1 Obec na Českobudějovicku

Českobudějovický kraj byl vytvořen zákonem č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení, na jehož základě vstoupilo v platnost nové územní členění státu.⁶⁸ Vládním nařízením č. 3/1949 Sb., o územní organizaci okresů v českých zemích byl kraj administrativně rozdělen do 15 okresů, a to: okres České Budějovice, Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Kaplice, Milevsko, Písek, Prachatice, Soběslav, Strakonice, Tábor, Trhové Sviny, Třeboň, Týn nad Vltavou, Vimperk a Vodňany.⁶⁹ V této podobě kraj existoval do 30. června 1960, kdy došlo zákonem č. 36/1960 Sb., o územním členění státu,⁷⁰ k jeho reorganizaci a změně názvu na Jihočeský kraj, který byl rozdělen do 8 okresů České Budějovice, Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Pelhřimov, Písek, Prachatice, Strakonice a Tábor, jejichž územní vymezení se dochovalo dodnes. V návaznosti na nové rozdělení okresů převzal ONV v Českých Budějovicích pod svou správou podstatnou část zrušených okresů Týn nad Vltavou (43 obcí) a Trhové Sviny (40 obcí) a menší části zaniklých okresů Třeboň (17 obcí), Vodňany (11 obcí), Soběslav 5 obcí a Kaplice (1 obec). Po této úpravě se počet obcí v Českobudějovickém okrese zvýšil z původních 59 obcí na 177 obcí. Počet obyvatel v tomto období stoupl na 143.920 obyvatel a rozloha se zvýšila z původních 50.858 ha na 162.600 ha.⁷¹

První písemná zmínka o obci Dříteň pochází z r. 1432, jedná se tedy o sídlo poměrně staré, typicky zemědělské, formované staletým vývojem. Do roku 1949 patřila pod okres České Budějovice, od roku 1949 do roku 1960 pod okres Týn nad Vltavou, do kterého v letech 1949-1960 patřilo dalších 76 obcí. Jeho rozloha byla 504,73 km² a žilo zde celkem 24.129 obyvatel. Okres byl jedním ze zemědělsky výraznějších okresů, kde podíl zaměstnanců v zemědělství a lesnictví činil z celkového počtu obyvatel celkem 37,24 %.⁷²

Nyní obec administrativně leží v okrese České Budějovice a náleží pod Jihočeský kraj. Rozkládá se asi 23 kilometrů severozápadně od Českých Budějovic. Stálý počet občanů

⁶⁸ zákon č. 280/1948 Sb. ze dne 21. prosince 1948, o krajském zřízení.

⁶⁹ vládní nařízení č. 3/1949 Sb. ze dne 18. ledna 1949, o územní organizaci okresů v českých zemích.

⁷⁰ zákon č. 36/1960 Sb. ze dne 9. dubna 1960, o územním členění státu.

⁷¹ KOVÁŘ, Daniel. *Okres České Budějovice. Z historie státní správy a územní samosprávy 1850-2002*. České Budějovice: Okresní úřad České Budějovice – Státní okresní archiv České Budějovice, 2001, s. 14.

⁷² BARTUŠKA, Jan. *Kolektivizace zemědělství a vývoj JZD na Vysokohradecku do likvidace obcí*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2013, s. 43.

této středně velké vesnice je asi 1.490 obyvatel. Dělí na devět částí, konkrétně na: Dříteň, Chvalešovice, Libív, Malešice, Radomilice, Strachovice, Velice, Záblatí a Záblatíčko.

2.2 Dekrety prezidenta republiky a první etapa pozemkové reformy

V roce 1945 v obci žilo celkem 537 obyvatel.⁷³ Mezi nimi i několik Němců. Dle seznamu ze 13. srpna 1945 jich v obci žilo celkem 34.⁷⁴ Každý z nich chodil řádně označen písmenem „N“ o předepsaném rozměru, které měl vyobrazené na bílé pásce na rukávu levé ruky. Vedoucím, který za ně ručil, byl ustanoven občan obce Václav Říha, dozorem byli místním národním výborem pověřeni členové Jan Vokůrka a Ladislav Skusil.

Nemovitý majetek v obci žádný nevlastnili, movitý majetek jim byl zabaven. Z větší části šlo převážně o šatstvo v hodnotě 9.317,- Kčs, a jiné věci v hodnotě 8.100,- Kč (rádia, jízdní kola, automobil) a dvě vkladní knížky z roku 1945 s finančními prostředky v celkové hodnotě 77.165,80 Kč, které byly uloženy u Kampeličky v Dřítíně.⁷⁵ Zabavené movité věci byly následně přidělovány místním občanům, kteří si o ně řádně zažádali prostřednictvím přihlášek.

Úřadem práce v Českých Budějovicích byl vyhotoven jmenný seznam Němců s jejich pracovními schopnostmi, na základě kterého pak byli roztrženi a zařazeni na určitou pracovní pozici. Většinou byli přiřazeni jako pomocná síla k zemědělcům. Ke dni 1. listopadu 1945 bylo takto k osmi místním zemědělcům (František Pavlovský, František Bronec, František Janát, Josef Vobr, Ladislav Svoboda, Josef Klíma, František Vacikar, Anna Hanušová) přiděleno celkem třináct Němců. Dle zprávy pro účtárnu ONV v Českých Budějovicích ke dni 28. června 1946 německé státní příslušníky zaměstnával již jen majitel zbytkového statku Ladislav Svoboda (děvět Němců) a jednoho zaměstnával František Plojhar.⁷⁶

V návaznosti na konfiskaci nepřátelské půdy a jiných nemovitých věcí a jejich následné osidlování, se o ně začali ucházet i obyvatelé zdejší obce, které lákala především vidina levně získaného pozemku a obydlí. Za nemovitým majetkem v té době z obce odešlo cca 100 obyvatel. Nejčastěji se stěhovali do okresu Stříbro, Kadaň, do obce Radošovice na

⁷³ Státní okresní archiv České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 2, inv. č. 8, sign. II/1b. Seznam domů a majetků v obci Dříteň.

⁷⁴ SOkA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 3, inv. č. 14, sign. II/3c. Seznam Němců v obci ke dni 13. srpna 1945.

⁷⁵ SOkA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 6, inv. č. 41, sign. VIII/1. Dotazník pro evidenci postupu konfiskace nepřátelského majetku ze dne 6. dubna 1946.

⁷⁶ SOkA České Budějovice, fond B 962 MNV Dříteň, karton 3, inv. č. 14, sign. II/3c. Zpráva pro účtárnu ONV v Českých Budějovicích ze dne 28. června 1946.

Českobudějovicku a do Českého Krumlova. Někteří z nich ovšem po čase zjistili, že na obdělávání přidělené půdy nemají dostatek zkušeností, znalostí, síly ani finančních prostředků, a tak se do obce vraceli zpět.⁷⁷

Co se týče zemědělské situace v obci ze soupisu ploch kultur a osevu pořízeného roku 1946, jehož cílem bylo zachytit celou hospodářskou plochu obce, je zřejmé, že hospodářská plocha o výměře 666 ha 32 arů zůstala stejná jako v roce 1945, přičemž orná půda zabírala plochu 416 ha 65 a, domácí zahrady a zahrádky 8 ha 16 a, louky 104 ha 75 a, pastviny 100 ha 81 a, lesní půda 25 ha 40 a, zastavěné plochy a plochy dvorů 8 ha 7 a, ostatní neplodné plochy 2 ha 48 a.⁷⁸

2.3 Vznik místního národního výboru

Jak bylo uvedeno v předchozích kapitolách, byl v každé obci dekretem prezidenta republiky ze dne 4. prosince 1944 zřízen MNV, který plnil funkci orgánu veřejné správy. V květnu roku 1945 byly pak vládou schváleny prováděcí směrnice národních výborů pro okresní a krajské národní výbory. Na základě těchto směrnic se MNV skládaly z pléna a rady, předsedů a náměstků národního výboru, komisí a referentů národního výboru. MNV měl také možnost zvolit si tajemníka, který se mohl účastnit zasedání rady a pléna, ovšem bez hlasovacího práva.

Zahajovací schůze MNV ve Dřítěni proběhla dne 27. května 1945. Nově vzniklý MNV byl společný pro obec Dřítěň a rovněž pro sousední obec Velice. Za obec Dřítěň zde bylo 7 členů a za obec Velice 5 členů. Předsedou MNV byl zvolen Jan Mazca z obce Dřítěň, dalšími členy za obec Dřítěň byli Vojtěch Bronec, Josef Žák, Rudolf Šesták, Jan Řehoř a Josef Klíma. MNV byl pro obce společný pouze do konce roku 1945, kdy došlo k jejich odloučení.

Po změně politické situace, tedy po vyhlášení existence pouhých čtyř stran Národní fronty byl v obci ustanoven předseda každé z nich. Za KSČ to byl Josef Žák, za ČSL Vojtěch Bronec, za ČSNS Václav Odradovec a za ČSSD Antonín Jiráček. Za účelem souladu mezi stranami povolenými Košickým vládním programem byl v červenci roku 1945 ustanoven nový MNV. Za KSČ byli jmenováni Josef Žák, Karel Bláha, Jan Mazca, za ČSL Vojtěch Bronec, František Plojhar, František Pavlovský, za ČSD Antonín Jiráček, Jan Vokůrka,

⁷⁷ SOkA České Budějovice, fond B 961. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dřítěň rok 1924-1963*, s. 157-158.

⁷⁸ SOkA České Budějovice, fond B 962 MNV Dřítěň, karton 5, inv. č. 32, sign. VII/1b. Soupis ploch kultur a osevu 1946.

Ladislav Skusil a za ČSNS Václav Odradovec, František Kovanda, František Stulík. Novým předsedou byl zvolen Václav Odradovec.⁷⁹

2.4 Volby 1946

Ačkoli KSČ vedla rozsáhlou volební kampaň, v rámci které předložila pozitivní program slibující spravedlivý stát se sociální rovností, kulturním rozkvětem a hmotným zajištěním, nejvíce hlasů v květnových volbách získala ČSL.

Jen pro srovnání obdržela KSČ v kraji celkem 42,07 % hlasů (tedy více, jak celostátní průměr), ČSL 24,43 %, ČSSD 12,01 % a ČSNS 21,16 % hlasů. V okrese Týna nad Vltavou se pak procento odevzdaných hlasů více blížilo výsledkům v obci, kdy KSČ získala 36,07 %, ČSL 30,25 %, ČSNS 21,94 % hlasů a ČSSD 11,47 %.⁸⁰

Výsledek voleb se následně odrazil i na obsazení MNV. Ustavující schůze obnoveného MNV se konala dne 29. června 1946. Jeho ustavení a volba proběhla dle vládního nařízení č. 120/1946 Sb., o obnově národních výborů na podkladě výsledků voleb do Národního shromáždění, kdy členové obnoveného národního výboru měli být dle ustanovení § 12 tohoto vládního nařízení zvoleni dle zásad poměrného zastoupení. V obnoveném místním národním výboru tak získala ČSL 4 mandáty (Vojtěcha Bronec, František Pavlovský, František Plojhar a Václav Berounský), KSČ 3 mandáty (Rudolf Šesták, František Pešta a Josef Klíma jako náhradník za Jana Staňka), ČSNS 3 mandáty (František Stulík, František Vacikar a Václav Odradovec) a ČSSD pak 2 mandáty (Antonín Jiráček a Jan Vokůrka). Předsedou byl zvolen František Stulík. Rovněž byly při MNV ustaveny komise, kdy do zemědělské komise byli zvoleni Vojtěch Bronec, František Plojhar, František Pavlovský, Jan Odradovec, Jan Vokůrka a František Vacikar a do rolnické komise Josef Klíma, Josef Polák, František Plojhar, Karel Lukáš.⁸¹

2.5 Dokončení pozemkové reformy

I v obci bylo ministerstvem zemědělství zahájeno přidělové řízení dle § 8 zákona č. 142/1947, o revisi první pozemkové reformy a podle § 8 - § 14 vládního nařízení ze dne 7. ledna 1948 č. 1/1948 Sb., kterým se provádějí některá ustanovení zákona o revisi první

⁷⁹ SOKA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dříteň...*, s. 155-156.

⁸⁰ PEŠEK, Jan. *Přerod jihočeské vesnice. K historii združstevňování zemědělství Českobudějovického kraje v letech 1949 – 1959*. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství České Budějovice, 1985, s. 26.

⁸¹ SOKA České Budějovice, fond B 962 MNV Dříteň, karton 2, inv. č. 6, sign. I/2f. Zápis z ustavující schůze obnoveného MNV ve Dřítině ze dne 26. června 1946.

pozemkové reformy. O půdu se mohli ucházet jednotlivci, družstva a svazy územní samosprávy, přičemž u jednotlivců mělo být na příslušném tiskopisu přihlášky zároveň osvědčeno, zda jsou státně a národně spolehliví a občansky zachovalí, jakož i zda údaje uvedené v přihlášce jsou správné. Podané přihlášky se poté shromažďovaly u rolnické komise, která je po uplynutí lhůty k podání přihlášek zasílala osidlovací komisi ministerstva zemědělství.⁸²

V úvahu pro parcelaci připadal zdejší zbytkový statek Ladislava a Anny Svobodových, ve výměře 108 ha 57 a 67 m², na který se vztahovala všechna ustanovení zákona č. 142/1947 ve znění zákona č. 44/1948 Sb., o revizi první pozemkové reformy. Původně byl statek přidělen dle přidělového zákona č. 81/1920 Sb., rozhodnutím bývalého státního pozemkového úřadu ze dne 17. března 1930 č. j. 98063/29-I/1 Hospodářskému nájemnímu a stavebnímu družstvu v Praze II. Hybernská, kterým byl poté v roce 1933 prodán manželům Anně a Jaroslavu Chalušovým. Po smrti manžela se paní Anna Chalušová znovu provdala za Ladislava Svobodu, na něhož přešlo vlastnické právo ke zbytkovému statku roku 1937.

Původně bylo výměrem ze dne 5. února 1948 č. j. 4636/1948 IX/R-12 rozhodnuto, že z důvodu naléhavé potřeby půdy pro příděl a veřejného zájmu se přejímá jeho část přesahující výměru 50 ha. Ovšem po vydání zákona ze dne 21. března 1948 č. 44/1948 Sb., kterým se doplňuje zákon o revizi první pozemkové reformy, rolnická komise ve Dřítěni navrhla převzetí zbytkového statku nad výměru 20 ha, což odůvodňovala tím, že původně převzatou výměrou nebyla zajištěna plně místní potřeba půdy pro uspokojení oprávněných uchazečů, a pro účely veřejné, přičemž tato naléhavá potřeba půdy byla zároveň potvrzena místním národním výborem. Po přezkoumání a upravení předloženého seznamu žadatelů o půdu (dle obecní kroniky obce tu bylo cca 50 žadatelů) uznalo ministerstvo zemědělství návrh rolnické komise za přiměřený a odpovídající zákonným ustanovením o naléhavé místní potřebě půdy k uspokojení oprávněných uchazečů spolu s požadavky veřejného zájmu. Tím byla naplněna skutková podstata ustanovení § 6 odst. 3 zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy ve znění zákona č. 44/1948. S požadavkem veřejného zájmu byla spojena zejména potřeba získat půdní rezervy k usazení českých a slovenských krajanů, kteří se měli vracet zpět do vlasti (dle uvedeného rozhodnutí byl uveden předpoklad návratu asi 700 rodin z Rumunska, 5-8 tisíc rodin z Jugoslávie a 250 z Bulharska).

⁸² SOkA České Budějovice, fond B 962 MNV Dřítěň, karton 5, inv. č. 35, sign. VII/2.

Návrhu rolnické komise bylo nakonec rozhodnutím ministerstva zemědělství ze dne 11. června 1948 vyhověno, a to tak že dřívější rozhodnutí bylo změněno způsobem, že zbytkový statek manželů Svobodových byl přejet v části přesahující výměru 20 ha. Výměra 20 ha byla manželům Svobodovým ponechána, dále měli 1,5 ha půdy a asi 2 ha půdy pak tvořily pacht. Celkem tedy hospodařili na cca 24 ha půdy.⁸³

V návaznosti na provedenou revizi první pozemkové reformy bylo na zbytkovém statku manželů Svobodových dne 24. září 1948 provedeno JSČZ ocenění živého inventáře. Dle směrnice 12/1948 ministerstva zemědělství byl manželům ponechán 1 pár koní (jako dříve), 8 krav z toho 2 tažné (z původních 19 kusů), 8 jalovic (z původních 11 kusů), z původně dvou býčky, jim nebyl ponechán ani jeden.⁸⁴

O dalším rozparcelování půdy se dochovaly informace pouze v obecní kronice, kde je uvedeno rozparcelování pole „u Nákří“ č. parcely 1317/1, 1317/2, 1317/3, která byla rozdělena na osm dílů a následně pak byla jako stavební místa po 40 arech rozdělena mezi 8 uchazečů, dále pole za „Novým“ č. parcely 522/1, 522/2, 522/3, která byla rozdělena po 1 ha, 2 ha a 3 ha mezi 10 uchazečů, pole u „Zadního kříže“ č. parcely 507/3 po 40 arech mezi 7 uchazečů.⁸⁵

2.6 Reorganizace MNV a volby 1948

V návaznosti na únorové události byl i v obci ustaven akční výbor Národní fronty, jehož aktivity brzy přerostly v úlohu politického orgánu. Jeho členy byli: Josef Žák, František Bronec, Antonín Chmel, Karel Bláha, František Vačkář, František Schönbek, Josef Klíma, Jaroslav Odradovec, Helena Těhlová, Jan Mazca, Josef Sedlák, František Švejda. Předsedou byl zvolen Josef Žák, místopředsedou František Bronec a jednatelem Antonín Chmel. Znovu došlo k reorganizaci MNV, kdy byli odvoláni předseda František Stulík, František Vacikar, Václav Odradovec, kteří zastupovali ČSNS, dále Vojtěch Bronec, Václav Berounský, František Pavlovský jako zástupci ČSL a Antonín Jiráček a Václav Ročejdl z ČSSD.

Akčním výborem pak bylo zvoleno nové obsazení MNV, kdy se předsedou stal František Kolář. Jako členové rady František Turek, Marie Vačkářová, MUDr. Bohumil Táborský, Karel Bláha, Jan Staněk. Dalšími členy byli Jan Řehoř, Rudolf Šesták, František

⁸³ SOKA České Budějovice, fond B 962 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 35, sign. VII/2. Rozhodnutí ministerstva zemědělství ze dne 11. června 1948 č.j. 49825/48 IX/R-12.

⁸⁴ SOKA České Budějovice, fond B 962 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 35, sign. VII/2. Protokol o ocenění živého inventáře ze dne 24. září 1948.

⁸⁵ SOKA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dříteň...*, s. 182-183.

Dědič a Josef Žák. Změny nastaly i v komisích působících při MNV. V rolnické komisi byl předsedou Josef Klíma, v rolnické komisi osidlovací Jan Staněk, ve finanční komisi Jan Bláha, ve vyživovací komisi Josef Bronec a za předsedu JSČZ byl zvolen František Bronec. Vzhledem k tomu že předsedou MNV se stal František Kolář, vystoupil z rolnické komise a na jeho místo byla zvolena Marie Vačkářová.

Nový MNV byl veden stoupenci KSČ, kteří podporovali zemědělskou politiku strany. Dne 30. května 1948 se koaly volby do Ústavodárného Národního shromáždění. Občané mohli vybírat pouze z jednotné kandidátky Národní fronty, přičemž jiné strany o své zvolení usilovat nesměly. Existovala zde možnost vyslovit nesouhlas s jednotnou kandidátkou prostřednictvím vhození bílého lístku (dle oficiálních výsledků tuto možnost využilo pouze 10% hlasujících).⁸⁶ V obci tehdy volilo 250 voličů (z 275 zapsaných) a pouze jeden z nich odevzdal bílý lístek. Všichni ostatní hlasovali pro jednu kandidátku Národní fronty.⁸⁷

⁸⁶ ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka. *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. 1. vydání. Brno: CPress, 2012, s. 125.

⁸⁷SOKA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dříteň...*, s. 185.

3 První etapa kolektivizace a její právní regulace (1949 – 1953)

Základem pro československé zemědělství se stal zákon č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech ze dne 23. 2. 1949. Právě zakládání jednotných zemědělských družstev bylo základním předpokladem kolektivizace. V návaznosti na uvedený zákon bylo vydáno rovněž prováděcí nařízení ministerstva zemědělství č. 75/1949 Sb. ze 17. března 1949, na něž navazovala vyhláška ministerstva zemědělství č. 548/1949 Ú. l., o stanovách JZD ze dne 6. dubna.

Propagace zakládání JZD měla mít umírněnou formu, aby v zemědělcích nevzbuzovala negativní dojmy a představy o tom, že se jedná o počáteční základ kolchozů. Z tohoto důvodu byly kontrolovány všechny články, tisková a rozhlasová prohlášení a zpravodajství. JZD mělo vystupovat především jako pomocník malých a středních rolníků, který je měl zbavit dlouholeté nadvlády vesnických kapitalistů.

Záměrem vlády bylo zejména docílit toho, aby v každé obci bylo až na výjimky pouze jedno jediné družstvo. Byl zde upraven i přesný postup založení družstva. Stávající družstva se měla přetransformovat na JZD bez likvidace, a pokud jich bylo více, tak měla splynout.⁸⁸

Právě sjednocením družstev v jednotná zemědělská družstva měla být zajištěna účast středních a drobných rolníků na činnosti družstva, měla být zajištěna koordinace úseků činnosti a zároveň se tak mohly podílet na společném řešení problémů a úkolů.⁸⁹ Jak je uvedeno již v úvodním ustanovení v § 1 zákona, byl přijat „*v zájmu zajištění blahodárného rozvoje zemědělského družstevnictví a odstranění dosavadní roztržitosti družstevní činnosti v zemědělství jako dědictví minulosti budou zakládána na podkladě dobrovolnosti jednotná zemědělská družstva, která mají sjednotit dosavadní zemědělská družstva a přinést významný prospěch pracujícím zemědělcům*“. Družstva byla právníckými osobami. V zákoně pak byla i přesně stanovena základní podoba názvu družstva, a to „*Jednotné zemědělské družstvo v ...*“.⁹⁰

Předmětem činnosti bylo scelování půdy, mechanizace v zemědělství, součinnost při stanovení, rozvrhu a plnění výrobních úkolů a dodávek zemědělských výrobků. Cílem bylo především zvelebení rostlinné a zemědělské výroby, péče o organizaci práce ke zvýšení výroby, péče a zvyšování kulturní a sociální úrovně venkova a péče o ulehčení práce venkovské ženy.

⁸⁸ zákon č. 69/1949 Sb. ze dne 23. února 1949, o jednotných zemědělských družstvech.

⁸⁹ HRABA, Zdeněk. *Kolektivizace a transformace...*, s. 74-77.

⁹⁰ zákon č. 69/1949 Sb. ze dne 23. února 1949, o jednotných zemědělských družstvech.

Členem JZD se dle § 7 zákona mohl stát každý pracující zemědělec, osoba, která svou činností mohla přispět ke splnění účelu družstva, případně zde platila zákonná díkce, že členem se stali členové původních družstev, pokud do 14 dnů ode dne vyhlášení vzniku JZD neoznámili své vystoupení z JZD. Vzorem určujícím složení družstva, působnost jeho orgánů, nabývání a pozbývání členství i způsob hospodaření byly stanovy, jak je uvedeno v § 9 zákona.⁹¹

Prvním krokem k založení mělo být ustavení nejméně pětičlenného přípravného výboru, který poté podával žádost k příslušnému okresnímu orgánu. Dnem zápisu do soudního (obchodního) rejstříku pak zanikla všechna další družstva. V obcích probíhaly schůze místních organizací KSČ, kde byli s nově přijatým zákonem o JZD seznámeni místní komunisté, kteří byli zároveň poučeni o způsobu založení nových zemědělských družstev. Poté vypukla rozsáhlá celostátní agitační kampaň, do které byly zapojeny všechny složky Národní fronty, národní výbory, pobočky JSČZ a okresní družstevní rady. V Českobudějovickém kraji v této době probíhali tzv. „Hovory s občanstvem“, při kterých měly být objasněny všechny nejasnosti ohledně přestavby zemědělství. O jejich průběhu pak hovořila zpráva referátu pro vnitřní věci KNV, která konstatovala jejich špatnou přípravu a malý zájem občanů.⁹²

V praxi se JZD dělila na čtyři základní typy. V JZD I. typu se zemědělci sdružovali hlavně za účelem společné sklizně a osevu nescelených pozemků s pomocí společně nakoupených strojů. Prostředky nutné k výrobě stále zůstávaly v soukromém vlastnictví. Sklizeň si pak mezi sebou rozdělovali podle výměry půdy a vynaložených nákladů. Živočišnou výrobu měl pak každý člen družstva ryze ve vlastní režii. V JZD II. typu pak již byla společná rostlinná výroba, to znamenalo tzv. hospodářsko-technické úpravy pozemků, které již byly sceleny. V rámci těchto úprav byly řešeny poměry k půdě na celém území obce, jejich cílem bylo příliš se nedotknout středních zemědělců a naopak co nejvíce omezit a zatlačit venkovské boháče. Práce členů družstva byla pak oceňována dle jasně stanovených norem a úroda byla dělena dle výměry vložené půdy. Živočišná výroba zde zůstávala v soukromé sféře zemědělce. Ke koncentraci živočišné výroby docházelo v JZD III. typu, kdy družstva s tzv. „rozoranými mezemi“ přistoupily i na společné ustájení a chov hospodářských

⁹¹ Tamtéž

⁹² KODADOVÁ, Václava. *Kolektivizace a zakládání jednotných zemědělských družstev v okrese Trhové Sviny, 1949 – 1959*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Ryantová, Csc., 2009, s. 36.

zvírat, členové měli záhumenek a odměňování byli jednak dle pracovních jednotek a jednak dle vnesené půdy. V JZD IV. typu byli členové odměňováni již výlučně dle odvedené práce a nikoli podle výměry vložené půdy. V 50. letech vznikala družstva všech typů, ovšem postupně byla preferována družstva vyššího typu a následně pak docházelo ke kolektivizaci do družstev typu nejvyššího,⁹³ které odpovídalo sovětskému kolchozu.⁹⁴

Komunisté se zajímali i o politické rozvrstvení sil v JZD, neboť právě členové JZD se měli stát dalšími šířiteli myšlenky postupného združstevňování vesnice a praktického prosazování idejí socialistické přestavby vesnice. Již v květnu roku 1951 tvořili příslušníci KSČ rozhodující většinu členstva družstev a zejména pak družstevní funkcionáři. Z celkového počtu 19.054 členů JZD (k 1. květnu 1951) bylo 12.249 komunistů, tj. 64,3 % a z 3.331 funkcionářů (k 1. březnu 1951) pak 2.733 komunistů, tj. 82 %. V JZD nacházejícím se v okrese Týna nad Vltavou, do něhož spadala obec Dříteň, byl jejich počet nejmenší, a to 425 členů.⁹⁵

Dalším předpokladem úspěšné kolektivizace bylo zabránění půdy venkovských boháčů. To se podařilo v rámci dokončení tzv. nové pozemkové reformy. Členství vesnických boháčů v JZD vyloučeno nebylo, ale současně se nedoporučovalo. Venkovský boháč byl pro další politiku a pokračování v socializaci zemědělství nežádoucí a jeho vliv bylo nutné co nejvíce omezit a postupně ho zatlačit. S tím souvisí i přijetí vyhlášky č. 612/1949 Ú. 1., o výkupu mechanizačních prostředků vesnických boháčů. K jejich výkupu docházelo buďto z důvodu neplnění smlouvy o prodeji nebo výkupu a dodávce, nebo proto, že jich nebylo využíváno. Výkupní ceny, jejich způsob a splacení měl stanovovat ONV, v konečné fázi však žádná z nich uhrazena nebyla.⁹⁶ Výkup začal již v prosinci roku 1949 a oficiálně pak skončil dne 30. října 1950. Většina z vykoupených prostředků pak byla předána Ústředí pro mechanizaci zemědělství, fakticky tedy státním strojním stanicím. Zbývající část pak přidělovali JZD a ČSSS.⁹⁷ Cíl tohoto kroku KSČ byl celkem jednoznačný, a to především snaha znesnadnit většímu vlastníku půdy její obhospodařování, a tak ho postupně donutit ke vstupu do JZD. V celostátním měřítku bylo tehdy nuceně vykoupeno 10.321 traktorů, 7.363 samovazačů a 8.745 mlátiček, z toho v Českobudějovickém kraji 837 traktorů, 933 samovazačů, 638

⁹³ HRABA, Zdeněk. *Kolektivizace a transformace...*, s. 78-80.

⁹⁴ FEIERABEND, Karel Ladislav. Jak z komunistického vlastnictví půdy vytvořit nový systém. Exilový plán z roku 1954. In BLAŽEK, Petr, KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova...*, s. 324.

⁹⁵ PEŠEK, Jan. *Prerod jihočeské vesnice...*, s. 58-59.

⁹⁶ HRABA, Zdeněk. *Kolektivizace a transformace...*, s. 96.

⁹⁷ PEŠEK, Jan. *Prerod jihočeské vesnice...*, s. 50.

mlátiček, 431 vlečných vozů, 553 pluhů, 215 lisů, 78 výfukových řezaček, 273 elektromotorů, 52 lokomobil a 3 nákladní auta.⁹⁸

V návaznosti na vládní nařízení č. 7/1949 Sb., o systému dodávek a výkupu zemědělských výrobků – režim státního řízení zemědělského výkupu, který byl proveden dle § 41 odst. 2 zákona č. 241/1948 Sb., o prvním pětiletém hospodářském plánu, byli zemědělci zavazováni k povinným dodávkám, kdy se písemnou smlouvou zavázali k dodávce určitého množství zemědělských výrobků. Uvedené množství bylo stanovováno autoritativně státem, který takto fakticky podřizoval zemědělskou výrobu potřebám plánovaného hospodářství.⁹⁹ Snížení bylo možné pouze v důsledku zásahu vyšší moci. Právě tento předpis byl v kombinaci s trestními předpisy hojně využíván k zvýhodňování kolektivní formy hospodaření a rovněž k postupnému odstraňování vesnických boháčů. Prostřednictvím tohoto právního předpisu bylo zároveň umožněno legálně sankcionovat odpůrce komunistického režimu.¹⁰⁰

Rozpisy dodávek pro následující sklizně byly neustále zpřísňovány. Zákonem č. 56/1952 Sb., o dodávkové povinnosti a výkupu zemědělských výrobků, byly pak stanoveny povinné dodávky rozdělené do skupin dle množství vlastněné půdy. Zvýhodňována byla JZD III. a IV. typu a to tak, že ze záhumenkových hospodářství měly dodávat pouze maso, mléko a vejce. V roce 1952 pak bylo zřízeno i samostatné ministerstvo výkupu vládním nařízením č. 18/1952 Sb., při kterém působili tzv. okresní a krajsí plnomocníci, kteří řídili a prováděli výkup. Výši dodávek stanovovali písemným příkazem.¹⁰¹ Vesnickým boháčům byla kvóta povinných dodávek navýšena o 10 %, a to vládním nařízením č. 57/1952 Sb., kterým byl prováděn zákon o dodávkové povinnosti a výkupu zemědělských výrobků, právě tímto nařízením byl dán i pokyn k soupisu tzv. kulackých seznamů. Ty byly sestavovány od listopadu 1952 do prosince 1953, kdy na zasedání ÚV KSČ vzešel pokyn k jejich zrušení. Praktiky spočívající ve zvyšování dodávek trvaly i v dalších letech.¹⁰²

V souvislosti s plněním dodávkové povinnosti začaly v obcích fungovat tzv. mimořádné vyživovací komise. Vesměs se jednalo o členy KSČ, kteří plnili funkci

⁹⁸ Tamtéž, s. 51.

⁹⁹ BARTUŠKA, Jan. *Kolektivizace zemědělství...*, s. 48.

¹⁰⁰ HRABA, Zdeněk. *Kolektivizace a transformace...*, s. 90.

¹⁰¹ BARTUŠKA, Jan. *Kolektivizace zemědělství...*, s. 52.

¹⁰² URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou*. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 130-134.

zemědělského referenta při MNV. Z místních důvěrníků se pak skládala okresní mimořádná vyživovací komise, ti podepsali slib dne 13. a 14. února 1950.¹⁰³

K posílení pozice JZD bylo přijato vládní nařízení č. 86/1953 Sb., o finanční pomoci jednotným zemědělským družstvům a soukromě hospodařícím rolníkům, jak vyplývá již z preambule zákona: „*V zájmu upevnění a dalšího rozvoje jednotných zemědělských družstev, celkového zvýšení zemědělské výroby a zvýšení životní úrovně družstevníků i soukromě hospodařících rolníků.*“ Hlavní výhoda pro JZD spočívala především v ekonomické oblasti, kdy již v § 1 vládního nařízení je řešena jistá forma finanční výpomoci představující snížení úrokové sazby a odpisy z poskytnutých úvěrů, v § 2 pak odklad splátek a úroků z poskytnutého úvěru. Byl jím podporován i vstup do JZD, kdy dle § 3 odst. 3 mohly být novým členům JZD poskytovány na doporučení výkonných orgánů MNV úvěry na stavební úpravu vlastních a obytných a hospodářských budov při výhodné úrokové sazbě.¹⁰⁴

Někteří rolníci se přesto odmítali vzdát svých soukromých hospodářství. Tento stav se KSČ nepodařil zvrátit, proto nastoupila druhá tvář práva, a to cesta trestní represe, kdy docházelo k aplikaci norem trestního práva, na jejichž základě končili sedláci ve věznicích či nucených táborech a jejich majetek propadal státu. Jedním z nejvýznamnějších trestních zákonů byl zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. Kde byla v § 36 upravena sabotáž, které se dopustil ten, „*Kdo neplní neb porušení povinnost vyplývající z jeho veřejné funkce, úřadu, služby, povolání nebo zaměstnání nebo plnění jednotného hospodářského plánu, bude potrestán, nejde-li o čin přísněji trestný, pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti.*“¹⁰⁵ Právě neplnění dodávkových povinností bylo trestáno až desetiletým trestem odnětí svobody. Pod toto ustanovení spadaly i další trestné činy související s kolektivizací, kterým byla např. činnost směřující k vystoupení ostatních členů z JZD, neplnění povinností v JZD a zatajování půdy. Právě zatajování půdy znemožňovalo kontrolu výnosů, která pak směřovala k narušení jednotného hospodářského plánu v zemědělství a k nemožnosti získávání příznivějšího rozpisu dodávek.¹⁰⁶

Dalším z trestních předpisů byl zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon soudní. Jednotlivé skutkové podstaty týkající se trestných činů souvisejících s kolektivizací počínaly ustanovením § 84 zákona, v němž byl upraven trestný čin záškodnictví, jehož objektivní

¹⁰³ SOkA České Budějovice, fond A 16 ONV Týn nad Vltavou, karton 4, sign. 173. Složení MVK a OMVK.

¹⁰⁴ vládní nařízení č. 86/1953 Sb. ze dne 18. října 1953, o finanční pomoci jednotným zemědělským družstvům a soukromě hospodařícím rolníkům.

¹⁰⁵ zákon č. 231/1948 Sb. ze dne 6. října 1948, na ochranu demokratické republiky.

¹⁰⁶ HRABA, Zdeněk. *Kolektivizace a transformace...*, s. 100-102.

stránku naplnil ten, „*kdo z nepřátelství k lidově demokratickému řádu zničil, poškodil nebo učinil neupotřebitelný majetek, který byl v socialistickém vlastnictví, a to v úmyslu mařit nebo ztěžovat provoz nebo rozvoj národního podniku, lidového družstva nebo jiné organizace socialistického sektoru případně důležitého obecně prospěšného zařízení.*“ V § 85 zákona pak byla rovněž upravena sabotáž. Další trestné činy pak byly upraveny v hlavě druhé, prvním oddílu, kde byly upraveny trestné činy proti hospodářské soustavě, dále např. v § 130 pletichy proti zestátnění, § 131 tvoření soukromých monopolů, §132 zneužití lidového družstva, § 133 zneužití vlastnického práva. Tyto umožňovaly opět postih neplnění dodávkových povinností v případě, že nebylo použito trestného činu sabotáže. V druhém oddílu byly pak obsaženy trestné činy proti jednotnému hospodářskému plánu, jimiž bylo trestáno především porušování hospodářské kázně, např. § 134 ohrožení zásobování, § 135 poškozování provozu, § 136 nesplnění závazku, § 137 pletichy při veřejných dodávkách a pracích, § 138 ohrožení plánování a kontroly plnění plánu atd.¹⁰⁷

Dle průzkumu provedeného ministerstvem spravedlnosti a generální prokuraturou o trestných činech, tak přechod vesnice k socialistickým formám v zemědělství nebyl v centru dění. Dle statistických údajů bylo u okresních prokuratur v době od 1. ledna do 30. dubna 1950 řešeno celkem 70.465 trestních věcí, z toho se pouze 805 z nich, tj. 1,14 % týkalo zemědělské politiky. U soudu bylo v tomto období odsouzeno celkem 28.017 osob, z toho 487 osob, tedy 1,73 % ve věcech týkajících se zemědělské politiky. Na počátku roku 1951 „zemědělské“ trestné činy tvořilo pouhých 1,5 % celkové agendy prokuratur a soudů. Co se týče sociální skladby odsouzených v Čechách: zemědělců vlastnících půdy do 5 ha bylo odsouzeno 47, do 20 ha 149 a přes 20 ha 48. Zbytek pak připadal na osoby v zaměstnaneckém poměru nebo osoby v samostatných povoláních.¹⁰⁸

Z důvodu neplnění dodávkové povinnosti bylo možné zemědělce trestat i dle zákona č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní. Ochrana hospodářství byla upravena v ust. § 33, kde bylo stanoveno, že: „*kdo ztíží, ohrozí anebo kdo ruší výstavbu hospodářské soustavy, zejména hospodářského podnikání státu nebo lidových družstev, bude potrestán, není-li dále stanoven jiný trest pokutou do 20.000 Kč nebo veřejným pokáráním nebo odnětím svobody až na tři měsíce.*“ Dále zde byla upravena např. v § 35 ochrana národního majetku, v § 36 ochrana pozemkových úprav, v § 37 ochrana mechanizace zemědělství, v § 39 ochrana jednotného hospodářského plánu, v § 49 nedovolené hospodářské sdružování nebo v § 53 ochrana

¹⁰⁷ zákon č. 86/1950 Sb. ze dne 12. července 1950, trestní zákon soudní.

¹⁰⁸ HRABA, Zdeněk. *Kolektivizace a transformace...*, s. 102-103.

rostlinné výroby a v § 56 ochrana živočišné výroby. Při MNV, ONV i KNV pak byly zřízeny tříčlenné trestní komise, do jejichž pravomoci spadaly přestupky dle tohoto zákona.¹⁰⁹

¹⁰⁹ zákon č. 88/1950 Sb. ze dne 12. července 1950, trestní zákon správní.

4 První etapa kolektivizace v obci Dříteň (1949-1953)

4.1 Rok 1949 - 1950

V souvislosti s přijetím vládního nařízení č. 3/1949 Sb., o územní organizaci okresů v českých zemích, byl Českobudějovický kraj rozdělen do 15 okresů. Do této doby patřila obec Dříteň pod okres České Budějovice, po přijetí uvedeného vládního nařízení patřila pod okres Týn nad Vltavou, a to až do roku 1960.

V návaznosti na vládní nařízení č. 7/1949 Sb., o systému dodávek a výkupu zemědělských výrobků, byli počátkem roku 1950 všichni zemědělci v obci svoláváni na MNV k projednání rozpisu smluvních dodávek na běžný rok,¹¹⁰ kdy se písemnou smlouvou zavázali k dodávce určitého množství výrobků. Pokud již v minulém roce neplnili stanovené dodávky, jednalo se s každým z nich samostatně. Nejvyšší dodávky plnili jednotlivci, kteří vlastnili půdu o výměře nad 15 ha.¹¹¹

Rovněž pro účely stanovení výše povinných dodávek byl v celé obci proveden soupis chovaných zvířat, ovocných stromů a soupis zemědělských závodů. Komisi složenou ze zástupců zemědělského odboru ONV, MNV a chovatelů, došlo ke klasifikaci krav, které byly následně rozděleny do tří tříd. Současně byl proveden soupis dobytka, kdy bylo zjištěno, že v obci je celkem 506 ks hovězího dobytka, 47 koní, 23 koz, 272 slepic a kohoutů a 460 prasat.¹¹²

Na počátku roku 1950 bylo v obci zjištěno celkem 64 zemědělských závodů: 1 závod o výměře do 0,5 ha, 3 závody o výměře od 0,51 do 1,0 ha, 7 závodů o výměře od 1,01 ha do 2,0 ha, 3 závody o výměře od 2,01 ha do 3,0 ha, 3 závody o výměře od 3,01 ha do 5,0 ha, 29 závodů o výměře od 5,01 ha do 10,0 ha, 7 závodů o výměře 10,01 ha do 12 ha, 2 závody o výměře od 12,01 ha do 15 ha, 2 závody o výměře od 15,01 ha do 20 ha, 4 závody o výměře od 20 ha do 25 ha a 3 závody o výměře od 25 ha do 30 ha.¹¹³

V uvedených závodech pracovalo celkem 193 osob, z toho 63 hospodářů, 123 příslušníků hospodářovy rodiny a zbylých 7 osob tvořil dozorčí (např. šafář, porybný, hajný) a pomocný personál. V zemědělství pracovalo celkem 99 mužů (ve věku do 15 let – 23, od 16

¹¹⁰ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 6, inv. č. 38, sign. VII/5. Protokol dodávkové povinnosti v rostlinné a živočišné výrobě.

¹¹¹ SOKA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dříteň...*, s. 199.

¹¹² SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 37, sign. VII/4. Všeobecný soupis hospodářského zvířectva k 1. 1. 1950.

¹¹³ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 34, sign. VII/1c. Obecní přehled o osobách činných v zemědělských závodech.

do 19 – 5, od 20 do 59 – 60, přes 60 – 11) a 94 žen (do 15 let. 7, od 16 do 19 – 6, od 20 do 59 – 67, přes 60 – 14).¹¹⁴

Ve srovnání s rokem 1949 se v obci se začala ve zvýšené míře prosazovat myšlenka společného hospodaření, která nepochybně souvisela s přijetím zákona č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech, který byl základem pro združstevňování československého zemědělství. V obci nastávaly situace, kdy někteří zemědělci neměli dostatek pracovních sil nebo zemědělských strojů k obdělávání svých pozemků, proto se zapojil MNV a začal organizovat společné provádění žňových prací. V důsledku toho proběhlo několik jednání, jejichž výsledkem byla skutečnost, že se několik zemědělců zapojilo do společných žní. Jejich organizace byla dostačující, ale vyúčtování se pak značně protáhlo, poněvadž někteří jednotlivci zneužili situace a zapisovali si více hodin, než skutečně odpracovali. Práce byla hodnocena 15,- Kčs za hodinu, u potahu to bylo 30,- Kčs za hodinu.¹¹⁵

V dubnu roku 1950 byl v obci učiněn první krok k založení JZD, který spočíval v ustanovení přípravného výboru JZD.¹¹⁶ Přípravný výbor měl celkem 10 členů, kterými byli Jan Staněk, Josef Žák, Josef Klíma, František Jeřábek, Rudolf Šesták, František Dolejší, Václav Lešák, František Skusil, Jan Mazca a Václav Odradovec.¹¹⁷ Ve smyslu ustanovení § 5 odst. 1 zákona č. 69/1949 Sb., byl přípravný výbor schválen dne 17. května 1950.¹¹⁸ Ke schválení ustavení JZD, poté došlo dne 6. září 1950. Jeho předsedou byl zvolen Jan Staněk, příslušník KSČ.¹¹⁹

Po založení JZD se členové scházeli na častých schůzích a navštěvovali jednotlivé zemědělce, které se neustále snažili přesvědčovat o výhodách JZD. Navštěvování a lanaření budoucích členů družstva bylo zpočátku bezvýsledné. Obec se v této době neoficiálně rozdělila na dva tábory. Na jedné straně to byli družstevníci, kteří pracovali v JZD I. typu společně a pro společný cíl a na druhé straně to byli jednotliví soukromí zemědělci, které spojoval odpor proti JZD.

¹¹⁴ Tamtéž

¹¹⁵ SOKA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dříteň...*, s. 207-208.

¹¹⁶ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 34, sign. VII/1c. Zápis z ustavující schůze Přípravného výboru JZD ze dne 29. dubna 1950.

¹¹⁷ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 34, sign. VII/1c. Seznam členů přípravného výboru ze dne 30. dubna 1950.

¹¹⁸ SOKA, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 34, sign. VII/1c. Schválení přípravného výboru JZD ze dne 17. května 1950 č. j. 474/50.

¹¹⁹ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 34, sign. VII/1c. Přehled o JZD ke dni 31. srpna 1950.

Jak bylo již několikrát zmíněno, povinné dodávky, které zemědělci museli plnit, se neustále zvyšovaly. Ještě v roce 1950 těmto zvyšujícím se dodávkám podlehl zemědělec Jan Hojdar, který dopisem ze dne 30. srpna 1950 žádal MNV o pomoc s odkazem na zákon č. 55/1947 Sb., o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu, na základě kterého měl právě MNV zemědělcům poskytnout pomoc v případě nemožnosti řádného obdělávání své zemědělské půdy. Pan Hojdar se v dopise domáhal pomoci z důvodu svého vysokého věku a nemoci manželky, pro něž již dále nebyli schopni svou půdu o výměře 22,5 ha obdělávat.¹²⁰ Nejprve bylo MNV rozhodnuto, že hospodářství bude spravovat místopředseda Josef Klíma, poté ale byli svoláni všichni zemědělci s návrhem, aby hospodářství převzalo JZD. Celá situace byla nakonec vyřešena tak, že část pozemků převzalo JZD a ostatní pak byly zemědělcům přidělovány do nuceného nájmu dle uvedeného zákona.¹²¹

Ještě v tomto roce se do popředí zájmu dostal opět zbytkový statek Ladislava a Anny Svobodových o výměře 20,92 ha. Výměrem ministerstva zemědělství v Praze ze dne 29. prosince 1949 č. j. 60898//49-IX byl přidělen ČSSS, n. p. Předán byl včetně živého, mrtvého a polního inventáře spolu se zásobami. Do vlastnictví jej ČSSS definitivně převzaly ke dni 1. 1. 1950.¹²² Ladislav Svoboda byl ještě nějaký čas jeho správcem, ale během roku byl pro účast na protistátní činnosti odsouzen ke ztrátě svobody. Jeho manželka se poté z obce odstěhovala do Pištína.¹²³

Dle údajů z přehledu o JZD ke dni 31. 8. 1950 bylo v družstvu celkem 29 členů, z toho 23 z nich byli příslušníci KSČ. Celková výměra zemědělské půdy JZD činila 69 ha, z toho 60 ha orná půda.¹²⁴ V srpnu se členové JZD usnesli na přijetí provozního řádu JZD II. typu.¹²⁵

¹²⁰ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 34, sign. VII/1c. Dopis Jana Hojdara MNV ve Dřítině ze dne 30. 8. 1950.

¹²¹ SOKA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dříteň...*, s. 209-210.

¹²² SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 2, inv. č. 4, sign. I/2a. Zápis sepsaný dne 3. února u MNV ve Dřítině – správní okres Týn nad Vltavou.

¹²³ SOKA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dříteň...*, s. 210.

¹²⁴ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 34, sign. VII/1c. Přehled o JZD ke dni 31. srpna 1950.

¹²⁵ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 34, sign. VII/1c. Usnesení členů JZD ze dne 13. srpna 1950.

4.2 Rok 1951- 1953

Během roku 1951 napjatá atmosféra v obci trvala. Na jedné straně bylo stále prosazováno společné hospodaření a rozšiřování členské základny JZD, na druhé straně to byl boj proti těmto myšlenkám.

Počátkem roku se v obci konala schůze všech zemědělců, na které byly projednávány jarní práce. Bylo zde prosazováno, aby se zemědělci na MNV hlásili o přidělení potahu, který jim měl potah přidělit a určit si za něj cenu. Tento postup se ovšem nevyužíval, neboť členové JZD již používali traktory ze strojní traktorové stanice v Týně nad Vltavou a ostatní soukromí zemědělci si pomáhali navzájem.¹²⁶

Přijatou právní úpravou bylo zemědělcům znemožněno hospodařit v rozsahu potřebném pro uspokojení vlastních potřeb. Nadále museli plnit předem stanovené dodávky, které se stále zvyšovaly. Pokud je neplnili, byli postaveni před trestní komisi, která jim vyměřovala vysoké, téměř likvidační pokuty. Pokuty za nesplněné dodávky mléka byly vyměřeny např. Anně Hanušové, která byla dle nálezu ONV v Týně nad Vltavou ze dne 3. 7. 1951 zn. X – 072.3 – 1951, uznána vinou, že v roce 1950 nesplnila svou povinnost v živočišné výrobě nedodáním 2.933 l mléka na předpis 8.200 l mléka. Ve prospěch státní pokladny jí byla vyměřena pokuta ve výši 10.000 Kčs, pro případ její nedobytnosti zde byl stanoven náhradní trest odnětí svobody na 20 dnů.¹²⁷ Další pokuty byly vyměřeny Františku Plojharovi za nesplnění 2.627 l mléka na předpis 12.000 l pokuta 20.000 Kčs,¹²⁸ Františku Vávrovi za nedodaných 2.888 l mléka na předpis 8.000 l pokuta 10.000 Kčs,¹²⁹ Františku Kovaříkovi za nesplnění 1.082 l mléka na předpis 6.000 l pokuta 6.000 Kčs,¹³⁰ Josefu Vobrovi za nesplnění 7.072 l mléka na předpis 9.000 l pokuta 30.000 Kčs¹³¹ a Václavu Ambrožovi za nesplnění 4.140 l mléka na předpis 6.000 l pokuta 10.000 Kčs¹³²

¹²⁶ SOKA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. Kronika obce Dříteň..., s. 219.

¹²⁷ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 6, inv. č. 38, sign. VII/5. Nález ONV v Týně nad Vltavou ze dne 3. 7. 1951 zn. X-072.3-1951 – Anna Hanušová.

¹²⁸ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 6, inv. č. 38, sign. VII/5. Nález ONV v Týně nad Vltavou ze dne 4. 7. 1951 zn. X-072.3-1951 – František Plojhar.

¹²⁹ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 6, inv. č. 38, sign. VII/5. Nález ONV v Týně nad Vltavou ze dne 4. 7. 1951 zn. X-072.3-1951 – František Vávra.

¹³⁰ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 6, inv. č. 38, sign. VII/5. Nález ONV v Týně nad Vltavou ze dne 3. 7. 1951 zn. X-072.3-1951 – František Kovařík.

¹³¹ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 6, inv. č. 38, sign. VII/5. Nález ONV v Týně nad Vltavou ze dne 3. 7. 1951 zn. X-072.3-1951 – Josef Vobr.

¹³² SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 6, inv. č. 38, sign. VII/5. Nález ONV v Týně nad Vltavou ze dne 12. 7. 1951 zn. X-072.3-1951 – Václav Ambrož.

V roce 1952 prováděla polní práce pro JZD opět STS v Týně nad Vltavou, přičemž sazby za práce byly pro JZD daleko výhodnější než pro soukromé zemědělce.¹³³

Své hospodářství již nezvládal obdělávat Václav Ambrož, který hospodařil se třemi svými sourozenci na půdě o rozloze 12 ha, proto o pomoc požádal MNV rovněž s odkazem na zákon č. 55/1947 Sb., o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu Živý inventář od MNV převzalo JZD. Dobytek byl následně převeden do volných stájí v č. 26, tento krok by bylo možno považovat za založení první společné živočišné výroby.¹³⁴

Snaha o nábor dalších členů do JZD nepolevovala, ale stále byla bezvýsledná. Situace v obci se vyhrotila poté, co se začalo hovořit o hospodářsko-technické úpravě pozemků (HTÚP), o rozorání mezí. Konaly se časté schůze, na kterých byly proklamovány především výhody při vstupu celé obce do JZD a nutnost HTÚP. Ke konci srpna proběhlo na MNV za účasti zástupců ONV jednání s každým držitelem půdy o souhlasu s HTÚP a o vstupu do JZD. Souhlas s HTÚP nakonec podepsalo celkem 36 zemědělců, a to i takových, kteří nebyli členy družstva. Členská základna JZD zůstala i nadále stejná. Termín rozorání mezí byl vyhlášen na 14. září 1952, ještě předtím se odpůrcům podařilo vyslat na ministerstvo zemědělství svou zvolenou delegaci s tím, že HTÚP nemůže být provedena, to se jim ale již zvrátit nepodařilo. V 8 hodin ráno do obce na náves přijelo 10 traktorů z STS, spolu s nimi se sešli i družstevníci. Ke shromáždění promluvil předseda MNV: *„Vážení přátelé, soudružky a soudruzi a vy p. traktoristé, vítám vás srdečně v naší obci. Sešli jsme se zde dnes na základě rozhodnutí a usnesení našich malých a středních rolníků, kteří svou většinou prohlásili, že chtějí provést HTÚP, aby naši družstevníci mohli již doopravdy skončit s malovýrobou a se starým způsobem hospodaření. Dnešním dnem nastupujeme v naší obci novou cestu k lepšímu a radostnějšímu životu nás a hlavně našich dětí. Činíme tak s plnou zodpovědností, protože věříme, že zároveň s mezemi, které až doposud tvořily a byly přehradou mezi majetky bohatých a chudých, odstraňujeme třídní rozdíly držitelů půdy, neboť v nových podmínkách, při novém způsobu hospodaření bude každý odměňován spravedlivě za vykonanou práci. Činíme tak s radostí, neboť uskutečňujeme slova našeho presidia s. Klementa Gottwalda, že bez socialismu vesnice by nebylo socializace vůbec. Chceme-li lépe žít, musíme více a levněji vyrábět. Proto se obracíme ku všem, kteří to myslí poctivě, aby šli s námi touto nově nastoupenou cestou. Naší nové společné práci čest.“* Ke každému traktoristovi pak nasedl jeden družstevník a rozjeli se do polí. Všechny meze rozorány nebyly, zůstaly jisté zbytky, ze

¹³³ SOKA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dříteň...*, s. 226.

¹³⁴ Tamtéž, s. 226-227.

kterých pak byly vytvořeny hony za Ovčínem, v Rejštici, u Hůrky, za Trávníky, na Dlouhých a na Hájkách. Pozemky soukromých zemědělců, jejichž meze byly rozorány, pak byly vyměňovány za jiné, jejichž kvalita se ve většině případů od původních pozemků značně lišila.¹³⁵ Zemědělci se snažili bránit prostřednictvím podaných odvolání k Zemědělské správě rady KNV v Českých Budějovicích, ta ale nebývala úspěšná. Příkladem neúspěšného odvolání je případ Marie Kosmatové, kdy Zemědělská správa rady KNV v Českých Budějovicích konstatovala, že poškození nečiní dle vládního nařízení č. 47/1955 Sb., více než 20 %, a odvolání tedy nebylo vyhověno.¹³⁶

JZD v této době obhospodařovalo celkem 90 ha půdy a mělo 23 pracovních sil. Dne 24. září 1952 byl radou ONV schválen pro JZD Dříteň provozní řád III. typu.¹³⁷ Dne 11. prosince byly pak na členské schůzi JZD schváleny vzorové stanovy pro družstvo III. typu.¹³⁸

Za „neplniče“ byly pro tento rok zveřejněny na vývěsní tabuli obce opět označení Anna Hanušová¹³⁹ a František Plojhar. Dle nálezu ONV v Týně nad Vltavou ze dne 17. 11. 1952 zn. X – 770 trest 52, byl František Plojhar uznán vinným ze ztížení a ohrožení výživy obyvatelstva a plnění jednotného hospodářského plánu v oboru zemědělstvím, tím se dopustil přestupku dle § 38 odst. 2 a § 88 odst. 1 zákona č. 83/1950 Sb., trestná zákon správní, a to tak, že v roce 1951 nedodal pro veřejné zásobování 1.350 kg pšenice, 325 kg žita, 693 kg vepřového masa, 427 ks vajec a 3.634 l mléka. Ve prospěch státní pokladny mu byla vyměřena pokuta 45.000 Kč, pro případ její nedobytnosti zde byl stanoven náhradní trest odnětí svobody na 5 měsíců.¹⁴⁰

Na počátku roku 1953 začali družstevníci svádět hovězí dobytek do společné stáje „ve dvoře“, tedy do objektu bývalého státního statku. Celkem sem bylo svedeno 29 krav. Doma si nechal každý z nich jednu krávu pro potřebu rodiny. Každý družstevník pak musel dovézt propočítané množství sena a slámy pro krmení, které se odvíjelo od počtu kusů svedeného dobytka. Rovněž byla zahájena přestavba stájí, neboť se počítalo s tím, že zde bude ustájeno

¹³⁵ SOKA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dříteň...*, s. 228-230.

¹³⁶ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 34, sign. VII/1c. Rozhodnutí zemědělské správy KNV v Českých Budějovicích ze dne 13. března 1957 č. j. Zem/2824/57.

¹³⁷ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 34, sign. VII/1c. Zpráva ONV v Týně nad Vltavou ze dne 26. září 1952 zn. 170-IX/1-1952.

¹³⁸ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 34, sign. VII/1c. Vzorové stanovy JZD z roku 1953.

¹³⁹ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 6, inv. č. 38, sign. VII/5. Nález ONV v Týně nad Vltavou ze dne 16. 2. 1953 zn. X-35 trest 1953.

¹⁴⁰ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 6, inv. č. 38, sign. VII/5. Nález ONV v Týně nad Vltavou ze dne 17. 11. 1952 zn. X-770 trest 52.

celkem 60 ks krav a 100 ks prasat. Z STS byl družstvu přidělen první traktor Z 15, ke konci roku pak druhý traktor Z 25.¹⁴¹

Byla ustavena stálá zemědělská komise, jejími členy byli zvoleni Jan Kosmata, Jan Řehoř a Josef Bronec.

Pro neplnění dodávkových povinností byli opět vyšetřováni Josef Vobr, Anna Hanušová a František Plojhar, který byl dne 6. června 1953 odsouzen ke ztrátě majetku a zákazu pobytu v obci na 10 let. Jeho vystěhování způsobilo v obci značný rozruch a kritiku většiny občanů. Vystěhován byl na státní statek v okrese Chrudim. Živý inventář a část pozemků převzala JZD a ostatní pozemky byly přidělovány dle zákona č. 55/1947 Sb., o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu, ostatním zemědělcům, kteří měli podmínky pro jejich obdělávání.¹⁴²

¹⁴¹ SOkA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dříteň...*, s. 239.

¹⁴² Tamtéž, s. 242.

5 Druhá etapa kolektivizace a její právní regulace (1954-1960)

V roce 1953 došlo ke snížení dodávek JZD i soukromým zemědělcům, a to vládním nařízením č. 114/1953 Sb., o dodávkové povinnosti a výkupu zemědělských výrobků. Již na X. sjezdu KSČ se mluvilo o dalším programu socialistické přestavby, ve kterém bylo potřeba zabránit poklesu počtu osob pracujících v zemědělství.¹⁴³

Jedním z nejvýznamnějších předpisů této etapy bylo vládní nařízení č. 50/1955 Sb., o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby. Vydáno bylo na základě ustanovení § 15 odst. 1 zákona č. 12/1955 Sb., o státním plánu rozvoje národního hospodářství republiky Československé na rok 1955. V nařízení byly ustanoveny zejména principy vztahů individuálního vlastnictví pozemků k družstvu. Cílem tohoto nařízení bylo zejména rozšíření „půdy způsobilé k zemědělskému obdělávání“ tedy orné půdy, jak bylo uvedeno již v počátečním ustanovení: *„Rozvoj zemědělské výroby, jenž je předpokladem k zlepšování výživy pracujícího lidu a tím i neustálého růstu jeho životní úrovně, vyžaduje, aby se využilo veškeré půdy způsobilé k zemědělskému obdělání a aby se na této půdě řádně hospodařilo. Toto nařízení stanoví způsob a opatření, jimiž se má napomáhat k dosažení tohoto cíle.“*¹⁴⁴

V prvním oddílu byla řešena půda malých a středních rolníků. V případě, že tito nemohli na své půdě řádně hospodařit, ať už ze zdravotních důvodů, nedostatku pracovních sil nebo absence provozního zařízení, byli povinni tuto skutečnost oznámit prostřednictvím MNV zemědělskému odboru rady ONV, ten jim měl poté v součinnosti s MNV poskytnout potřebnou pomoc. Zemědělský odbor rady ONV v této situaci přesvědčoval zemědělce především o výhodách zemědělské družstevní výroby a přesvědčoval je ke vstupu do JZD, případně k jeho založení. Alternativně jim byla nabízena varianta spočívající v uzavření smlouvy se zemědělským závodem socialistického sektoru, tedy státním statkem, o odevzdání části své půdy nebo celého hospodářství, včetně provozního zařízení do užívání státního statku, ten poté zemědělci platil náhradu za užívání majetku ve výši stanovené ve smlouvě. Smlouva byla uzavírána na dobu určitou, pokud doba užívání skončila a u vlastníka se situace nezměnila nebo pokud nebyl schopen nahradit uživateli náklady, které uživatel vynaložil za účelem zajištění nebo zvýšení zemědělské výroby byla smlouva výkonným orgánem MNV opět prodloužena a to nejméně o 6 let. Byla zde posílena i pozice uživatelů, neboť příkázání

¹⁴³ PERNES, Jiří. Závěrečná etapa kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960. In: PERNES, Jiří, BŘEZINA, Vladimír. *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960*. Brno: StilusPress, 2009, s. 18.

¹⁴⁴ vládní nařízení č. 50/1955 Sb. ze dne 21. září 1955, o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby.

jinému uživateli bylo možné až se souhlasem původního uživatele, s vlastníkem se zde už nepočítalo.¹⁴⁵

Druhý oddíl byl směřován proti vesnickým boháčům, kterým byla uložena povinnost nabídnout svou usedlost státu, nebo dát souhlas k bezplatnému užívání usedlosti státnímu statku. Pokud usedlost státu nenabídl, tak byla automaticky přikázána státnímu statku, dále proti vlastníkům zemědělské půdy, kteří na ní trvale nehospodařili, tj. nezemědělci. Pokud v jejich případě byly rovněž splněny podmínky pro výkup půdy, byla půda dle zákona o nové pozemkové reformě vykoupěna. Byla zde deklarována i možnost „dobrovolného výkupu“, která znamenala možnost nabídnout svou půdu do bezplatného vlastnictví státu, který ji poté předal do užívání JZD, do správy státního statku nebo do užívání malým a středním zemědělcům, kteří ji byli schopni řádně obdělávat, pokud toho nebyli schopni, byla přikázána do užívání strojní traktorové stanice. Přikazována pak byla včetně provozního zařízení, tj. živý a mrtvý inventář, zásoby, hospodářská zařízení a budovy, ale i obytné budovy.¹⁴⁶

Situace v Českobudějovickém kraji na úseku zemědělství nebyla v roce 1954 příznivá. Orné plochy půdy se nepodařilo rozšiřovat, naopak byl zjištěn její úbytek. V kraji i nadále zůstalo 6.685,74 ha půdy ladem a 20.633 ha bylo nedostatečně obděláno. Dodávkové povinnosti kraj v tomto roce nesplnil a zůstal tak dlužen velké množství všech zemědělských produktů. Dvanáct družstev v kraji se rozpadlo. V roce 1955 obhospodařovala JZD III. a IV. typu pouze 17 % orné půdy. Nedostatky byly hledány zejména v práci strany v kraji, proto se začaly organizovat plenární zasedání okresních výborů, na nichž byly krajskými funkcionáři soustavně projednávány otázky zemědělské výroby.¹⁴⁷

Rok 1955 lze považovat za druhou vlnu kolektivizace. V červnu roku 1956 se konala celostátní konference KSČ, kde bylo přijato usnesení, které stanovilo, že do konce roku 1960 musí socialistický způsob hospodaření na vesnici dosáhnout převahy a celkový objem zemědělské výroby musí vzrůst o cca 30 %.¹⁴⁸

KSČ nehodlala z plánované cesty kolektivizace ustoupit. Postupně rovněž začala měnit přístup k vesnickým boháčům, kterým bylo v jednotlivých případech umožněno vstupovat do JZD a zapojit se do práce na základě vyhlášky č. 98/1957 Ú. l., o vzorových stanovách JZD. Podmínky, které upravovaly jejich členství, byly jiné než u ostatních členů

¹⁴⁵ Tamtéž

¹⁴⁶ HRABA, Zdeněk. *Kolektivizace a transformace...*, s. 98-100.

¹⁴⁷ *Zkušenosti ze stranické práce při zakládání a upevňování JZD v Českobudějovickém kraji*. Praha: Rudé právo, 1956, s. 5-6.

¹⁴⁸ PERNES, Jiří. *Závěrečná etapa kolektivizace...*, s. 10.

družstva. Byl jim stanoven vyšší minimální vklad do měnového fondu a nebyla jim vyplácena náhrada za užívání půdy.¹⁴⁹

K prosazování kolektivizace na vesnici používala KSC řadu různých metod, jednou z nich, která byla od roku 1956 hojně využívána, byla arondace půdy, při které byly zemědělcům odebírány pozemky, které jim následně byly vyměňovány za horší a vzdálenější. Cílem této metody bylo přinutit jejich vlastníky ke vstupu do JZD nebo státního statku. Vzdor zemědělců poté postupně slábl a na konci roku 1956 začal vznikat velký počet nových JZD.

Z hlediska zakládání nových JZD byl vrcholným rokem rok 1957, kdy jejich celkový počet v kraji dosáhl počtu 1.080. K 1. lednu roku 1958 pak na jedno JZD připadal průměrný počet 44 družstevníků (v roce 1955 to bylo 28 členů) na jedno JZD. Zvětšovala se i průměrná rozloha družstev, kdy k 1. lednu roku 1958 mělo průměrné družstvo 248 ha zemědělské půdy (k 1. lednu 1957 to bylo 217 ha). Zároveň to byl rok, kdy socialistický sektor jako celek získal převahu v zemědělské výrobě i v tržní produkci kraje.¹⁵⁰ S rozvojem združstevňování byla ovšem spojena i řada problémů zejména v investiční výstavbě družstev, které se týkaly především nedostatku financí, strojů a staveb.

Na XI. Sjezdu KSC ve dnech 18. - 21. června 1958 byla přijata směrnice k tzv. „dovršení socialistické výstavby v Československu“. Antonín Novotný zde ve svém referátu uvedl, že „k 1. červnu socialistické podniky obhospodařovali 71 % zemědělské půdy. Zemědělská výroba tedy dosáhla zhruba předválečné úrovně.“¹⁵¹ Do roku 1975 si ministerstvo zemědělství stanovilo řadu úkolů, kterými byly např. ochrana půdy, rostlin a hospodářských zvířat, používání chemických prostředků, problematika krmiv, vývoj strojních a traktorových stanic, doplnění soustavy zemědělských strojů, zlepšení zemědělské statistiky a evidence atd. Zvláštním bodem byla pak pomoc zaostávajícím JZD, kdy za tuto problematiku byl odpovědný národní výbor, s tím, že pokud danou situaci nedokážou příslušní funkcionáři řešit, tak budou obměněni.¹⁵²

Roku 1958 vstoupilo v účinnost vládní nařízení č. 49/1957 Sb., o výkupu zemědělských výrobků, na základě kterého byla stanovena nižší nákupní cena pro srovnatelný

¹⁴⁹ vyhláška č. 98/1957 Ú. 1. ze dne 3. května 1957, o vzorových stanovách JZD schválené III. celostátním sjezdem JZD a vládou republiky Československé.

¹⁵⁰ PEŠEK, Jan. *Přerod jihočeské vesnice...*, s. 179-181.

¹⁵¹ PERNES, Jiří. *Závěrečná etapa kolektivizace...*, s. 28.

¹⁵² Tamtéž, s. 32 – 33.

výrobek od soukromého zemědělce a vyšší výkupní cena od JZD. Tímto opatřením KSČ opět přinutila řadu dalších do té doby odolávající samostatných zemědělců ke vstupu do JZD.¹⁵³

Ke konci 50. let 20. století byla půda převedena ze soukromého státního sektoru, ovšem výkonnost československého zemědělství se nelepšila. Před 2. světovou válkou v zemědělství pracovalo cca 3.295.000 osob, v roce 1959 to bylo jen 1.635.000 a jejich počet stále klesal. Bylo by možné konstatovat, že po politické stránce kolektivizace úspěšná byla, ovšem po stránce hospodářských úspěchů nikoli.¹⁵⁴

Roku 1959 se začalo uvažovat o další cestě k zemědělské velkovýrobě, která vedla přes vytváření velkých zemědělských závodů prostřednictvím slučování dosavadních JZD. Nakonec byla tato cesta oficiálně schválena na zářijové schůzi ÚV KSČ. Akce slučování se tak začala rozbíhat již v prosinci tohoto roku. Postupně se začala dostávat do programu schůzí komunistického vedení v ústředí, krajích, okresech a na porady jejich aparátů. Zájem o slučování zároveň zesílilo i ministerstvo zemědělství. Již v březnu roku 1960 se sloučilo 1.658 družstev do 690 JZD.¹⁵⁵

Prosperovat československé zemědělství počalo až ve druhé polovině 60. let, a to díky obrovské státní podpoře, a stalo se tak stabilizačním faktorem komunistického režimu.¹⁵⁶

¹⁵³ vládní nařízení č. 49/1957 Sb. ze dne 31. července 1957, o výkupu zemědělských výrobků.

¹⁵⁴ NOVÁK, Pavel. Výkonnost Československého zemědělství v mezinárodním srovnání v 50. letech 20. století. In BLAŽEK, Petr, KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova...*, s. 153-154.

¹⁵⁵ KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960). Část druhá, Venkov*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012, s. 321-322.

¹⁵⁶ PRŮCHA, Václav. Vývoj zemědělské výroby v Československu v období socializace venkova. In *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. Století*. Uherské Hradiště: Studie Slováckého muzea, 2002, s. 38-39.

6 Druhá etapa kolektivizace v obci Dříteň (1954-1960)

6.1 Rok 1954-1956

V roce 1954 činila celková výměra zemědělské půdy JZD v obci 125 ha 49 a, z toho 91 ha 72 a tvořila orná půda.¹⁵⁷

U některých zemědělců, a to převážně u těch, kteří obhospodařovali větší zemědělské plochy, vyvstávaly čím dál větší problémy a jejich hospodářství se stávala úpadkovými. Tzv. „neplniči“ byli povoláváni na MNV a při neplnění povinných dodávek jim nebyly povolovány domácí porážky. V některých případech jim mohla být forma dodávky změněna, jak vyplývá ze zprávy MNV ze dne 20. ledna 1954 ze seznamu neplničů. To znamenalo, že se mohli statusu neplniče zbavit např. tím, že místo masa dodali určité množství vajec, případně dodali mladé tele, jalovici atd. Byla zde i možnost, že na zemědělce byla převedena dodávka jiného zemědělce, tak tomu bylo např. u Jana Řehoře, který převedl na Josefa Čapka 135 kg hovězího masa, a ten byl pak zbaven statusu neplniče.¹⁵⁸

Roku 1955 rezignoval při výroční členské schůzi na svou funkci předsedy JZD Jan Staněk a novým předsedou byl zvolen František Dolejší.

Dle údajů z obecní kroniky dosáhlo JZD i přes malou členskou základnu, pracovníky s poměrně vysokým věkovým průměrem i organizačními nedostatky požadovaných výsledků a opět splnilo všechny povinné dodávky, některé byly dokonce i překročeny.¹⁵⁹

JZD v té době obhospodařovalo celkem 126 ha 76 a půdy, z toho orná půda tvořila 89,65 ha.¹⁶⁰ Na záhumenky připadalo 70 ha půdy. MNV a STS (tj. půda, která zatím nebyla nikomu přidělena) 14 ha půdy, závody do 0,5 ha – 4 ha, od 0,51 do 2 ha – 1,20 ha, od 2,01 do 3,5 ha – 5,4 ha, od 3,51 do 5 ha – 5,50 ha, od 5,01 do 15 ha – 199 ha, od 15 a víc – 88 ha. V zemědělství pracovalo celkem 115 osob, z toho v JZD 10 mužů a 19 žen, v soukromém sektoru pak 40 mužů a 46 žen. Od roku 1950 se tedy počet pracovníků v zemědělství v obci snížil.¹⁶¹

¹⁵⁷ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 33, sign. VII/1b. Evidenční list o plochách kultur pro závody zemědělské.

¹⁵⁸ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 6, inv. č. 38, sign. VII/5. Zpráva MNV ve Dřítině ze dne 20. 1. 1954 k zaslánímu seznamu neplničů.

¹⁵⁹ SOKA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dříteň...*, s. 258.

¹⁶⁰ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 33, sign. VII/1b. Evidenční list o plochách kultur pro závody zemědělské.

¹⁶¹ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 34, sign. VII/1c. Okresní přehled o počtu osob trvale činných v zemědělství k 10. lednu 1955.

Situace soukromě hospodařících zemědělců se v souvislosti se zvyšujícími se povinnými dodávkami zhoršovala.¹⁶² Počet těch, kteří na plnění dodávek stačili, se neustále snižoval a právě JZD v obci mělo být názorným příkladem, že při celkové státní podpoře združstevňování zemědělství by po vstupu do JZD měli daleko lepší podmínky.¹⁶³

V listopadu roku 1955 začali zástupci ONV, MNV a státních statků jednat s majiteli větších hospodářství, a to s Marií Vávrovou, Josefem Vobrem, Marií Hanušovou, kteří se za daných hospodářských podmínek nemohli zaručit za své dodávkové povinnosti, proto dne 17. listopadu roku 1955 udělili souhlas s předáním svých hospodářství do bezplatného užívání ČSSS n. p. v Hluboké nad Vltavou včetně živého a mrtvého inventáře a hospodářských zásob,¹⁶⁴ u něhož pak nastoupili do pracovního poměru.¹⁶⁵

Ke konci roku bylo v obci celkem 63 zemědělských závodů, přičemž zemědělská půda činila celkem 471 ha 14 a.¹⁶⁶

V roce 1956 JZD opět podstatně překročilo plánované výnosy, a to u všech druhů zemědělských plodin. JZD mělo v té době 138 ks hovězího skotu, 145 ks prasat, dva páry koní a 374 ks slepic. Podle dosažených výsledků se JZD umístilo na čtvrtém místě v Českobudějovickém kraji.¹⁶⁷

Rok 1956 bylo možné nazvat rokem zlomu, kdy po pětiletém trvání odporu proti združstevňování dochází u soukromě hospodařících zemědělců ke změně názoru na JZD, které se hospodářsky upevnilo. Soukromé zemědělce se podařilo dostat do situace, kdy jejich soukromé hospodaření již nemělo do budoucna žádnou další vyhlídku.¹⁶⁸

V březnu do JZD přistoupili zemědělci František Bronec se svou půdou o výměře 27,38 ha, František Švejda s výměrou 14,87 ha, Václav Berounský s výměrou 9,44 ha.¹⁶⁹ V říjnu pak Václav Janát s výměrou 12 ha. Z celkového počtu 63 zemědělských závodů v obci jich v družstvu bylo již 21. Zemědělská půda závodů činila celkem 473 ha 24 a.¹⁷⁰ Spolu

¹⁶² SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 6, inv. č. 38, sign. VII/5. Soupis povinných dodávek na rok 1955.

¹⁶³ SOKA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dříteň...*, s. 259-260.

¹⁶⁴ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 3, inv. č. 10, sign. II/2b. Výměry rady MNV ve Dřítině ze dne 24. listopadu 1955.

¹⁶⁵ SOKA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dříteň...*, s. 262.

¹⁶⁶ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 33, sign. VII/1b. Obecní přehled o plochách kultur k 15. prosinci 1955.

¹⁶⁷ SOKA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dříteň...*, s. 266.

¹⁶⁸ Tamtéž

¹⁶⁹ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 2, inv. č. 5, sign. I/2b. Schválení přístupu nových členů do JZD radou MNV Dříteň ze dne 24. února 1956.

¹⁷⁰ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 33, sign. VII/1b. Obecní přehled o plochách kultur k 15. prosinci 1956.

s rozšířením členské základny došlo i k rozšíření výměry zemědělské půdy JZD, která činila 191 ha 61 a, z toho zabírala 144 ha 98 a orná půda¹⁷¹ a mělo 25 členů (10 mužů a 15 žen).¹⁷²

6.2 Rok 1957-1960

Během roku 1957 se členská základna JZD dále rozšiřovala. V březnu přistoupili Jan Staněk, Marie Bláhová, Jaromír Zelený a Josef Klíma ml.¹⁷³ 67,68 ha půdy JZD nabídl státní statek v Hluboké nad Vltavou,¹⁷⁴ spolu s nabídkou půdy se do JZD rovněž přihlásili zaměstnanci statku Josef Vobr a Marie Hanušová, kteří byli následně přijati v měsíci červnu. Zemědělská půda JZD se tímto krokem zvýšila na 275 ha. V říjnu přistoupilo dalších 22 zemědělců.¹⁷⁵ S jejich přistoupením se výměra půdy JZD rozšířila na 353 ha 44 a, z toho bylo 279 ha 6 a půdy orné.¹⁷⁷ V říjnu pak bylo do družstevních stájí svedeno 8 koní, 6 volů, 66 kusů hovězího skotu a 31 kusů vepřového bravu.

V květnu se konaly volby do národního výboru. Zapsáno bylo celkem 249 voličů, odvolili všichni. Jeden z hlasovacích lístků byl neplatný a ve dvou byla zaškrtnuta jména všech kandidátů.¹⁷⁸ Zvoleno bylo celkem 11 kandidátů.¹⁷⁹ Ustavující schůze nového MNV se konala 6. června.

Během roku 1958, kdy do JZD přistoupilo dalších 50 členů,¹⁸⁰ v obci nezůstal již ani jedním soukromě hospodařící zemědělec. Združstevňování zemědělské výroby tak bylo dokončeno. JZD sdružovalo celkem 55 zemědělských závodů a mělo 117 členů. Výměra

¹⁷¹ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 33, sign. VII/1b. Evidenční list o plochách kultur pro závody zemědělské.

¹⁷² SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 34, sign. VII/1c. Obecní přehled o počtu osob trvale činných v zemědělství k 1. únoru 1956.

¹⁷³ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 2, inv. č. 5, sign. I/2b. Hlášení MNV Dříteň o nových členech JZD ze dne 19. března 1957.

¹⁷⁴ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 2, inv. č. 5, sign. I/2b. Žádost MNV Dříteň o provedení HTÚP ze dne 10. května 1957.

¹⁷⁵ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 2, inv. č. 5, sign. I/2b. Zpráva MNV Dříteň o rozšíření členské základny JZD ze dne 12. srpna 1957.

¹⁷⁶ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 2, inv. č. 5, sign. I/2b. Hlášení JZD o nově přistupujících členech ze dne 25. září 1957.

¹⁷⁷ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 5, inv. č. 33, sign. VII/1b. Evidenční list o plochách kultur pro závody zemědělské.

¹⁷⁸ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 2, inv. č. 6, sign. I/2f. Konečné hlášení okresní volební komise o výsledních voleb do národního výboru ze dne 19. května 1957.

¹⁷⁹ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 2, inv. č. 6, sign. I/2f. Zápis volební komise o sčítání hlasů pro volby do MNV Dříteň ze dne 19. května 1957.

¹⁸⁰ SOKA České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň, karton 2, inv. č. 5, sign. I/2b. Seznam nových členů JZD v Dříteňi ze dne 2. dubna 1958.

zemědělské půdy činila 489,60 ha, z toho bylo 391,2 ha orné půdy. Celkem mělo JZD 361 ks skotu, 270 kusů prasat, 655 ks drůbeže a 18 koní.¹⁸¹

Během roku 1959 se začalo uvažovat o sloučení JZD Dříteň se sousedním JZD Velice. V lednu roku 1960 se konala schůze družstevníků, jejímž programem bylo sloučení družstev, diskutovány zde byly zejména výhody, které by sloučení přineslo, investiční výstavba, nákup těžkých speciálních strojů, ale i rozvoj živočišné výroby. Současně zde byla nastíněna i nutnost sloučení MNV.¹⁸²

Ustavující schůze obou sloučených JZD se konala již v únoru. Předsedou byl zvolen František Kabele, dosavadní předseda JZD Velice, místopředsedou František Kolář ze Dřítně, účetním J. Jordán, agronomem Jaroslav Fikota ze Dřítně, vedoucím stavební skupiny František Gassenbauer z Velice a předsedou revizní komise Jan Hamberger ze Dřítně. Nově vzniklé družstvo přijalo název: JZD 9. Květen, sídlo bylo ve Dřítňi.¹⁸³

Počet skotu chovaného v novém JZD činil 789 ks, 627 ks prasat a 38 koní. Výměra zemědělské půdy po sloučení činila 1.032,14 ha, z toho 785 ha bylo půdy orné. Do JZD bylo začleněno 100 zemědělských závodů. JZD mělo celkem 196 členů. Ve věku do 25 let jich bylo 25, od 25 do 45 let zde bylo 62 členů, od 46 do 60 let 79 členů a přes 60 let 18 členů. V rostlinné výrobě pracovalo 110 členů a v živočišné výrobě 55 členů.¹⁸⁴

V polovině roku pak došlo i ke sloučení MNV. Ustavující schůze se konala v červnu na MNV ve Dřítňi.¹⁸⁵

¹⁸¹ SOkA České Budějovice, fond ONV Týn nad Vltavou, karton 300. Přehled činnosti za rok 1958.

¹⁸² SOkA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dříteň...*, s. 306.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ SOkA České Budějovice, fond ONV Týn nad Vltavou, karton 300. Přehled činnosti za rok 1960.

¹⁸⁵ SOkA České Budějovice. ODRADOVEC, Václav. *Kronika obce Dříteň...*, s. 312.

Závěr

Kolektivizaci zemědělství lze označit jako určitý destrukční proces, které po skončení druhé světové války zasáhl především do pracovního a osobního života obyvatel venkova.¹⁸⁶ Byl to proces, který měl již od počátku jasně stanovený program, který následoval sovětský vzor. Nic se nemělo uspěchat, proto byl dopředu jasně stanoven postupný program, při němž pak docházelo k uplatňování obávaných kolektivizačních postupů a metod, a zejména k zániku principů, na nichž bylo vystaveno soukromé podnikání.¹⁸⁷ Nejprve byli odstraněni velcí sedláci, poté přišla na řadu střední vrstva a v konečné fázi měli být na vesnicích zlikvidováni soukromí hospodáři. Tak došlo k naplnění kolektivizačního cíle, tedy ke vzniku kolektivního družstevního vlastnictví.¹⁸⁸

Práce počíná již v období roku 1945, tedy ke konci druhé světové války, které lze považovat za předstupeň či přípravu na plný nástup kolektivizace, který přichází roku 1949 spolu s přijetím zákona č. č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech, které jsou nepochybně základním předpokladem pro združstevňování československého zemědělství. Pomyslnou osnovu práce tvoří nejvýznamnější právní předpisy doby, jejichž aplikace je demonstrována na životě obyvatel obce Dříteň. Vycházeno je zejména z archivních materiálů a obecní kroniky.

V předkolektivizačním období docházelo v návaznosti na Košický vládní program a dekrety prezidenta republiky k událostem, při nichž byly vlastníkům odebírány rozsáhlé pozemkové plochy, které byly následně přidělovány jiným osobám. V obci Dříteň ke konfiskaci majetku nedošlo, neboť zde německé obyvatelstvo žádný nevlastnilo, ale v rámci osidlování půdy se v tomto období z obce odstěhovalo asi 100 osob. Základem státní moci se v obcích a okresech staly národní výbory, které zde plnily funkci orgánu veřejné správy. V Dřítni se zahajovací schůze MNV konala v květnu 1945. Do vedení MNV v obci se KSČ dostala až po únorových událostech. V návaznosti na probíhající revizi pozemkové reformy, s níž souvisí zákon č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy bylo i v obci zahájeno přidělové řízení. Došlo zde k parcelaci zbytkového statku manželů Svobodových, kdy původně bylo rozhodnuto o odejmutí části, která přesahovala výměru 50 ha, ale po vydání

¹⁸⁶ BUREŠOVÁ, Jana. Problematika výzkumu dějin kolektivizace v Československu a v České republice. In ROKOSKÝ, Jaroslav, SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v Československu...*, s. 24.

¹⁸⁷ JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha. 2001, s. 9-10.

¹⁸⁸ NEDVĚDICKÝ, Kamil. *Role práva...*, s. 12.

zákona č. 44/1948 Sb., kterým se doplňuje zákon o revizi první pozemkové reformy, byla manželům ponechána půda o výměře cca 24 ha.

První etapa kolektivizace souvisí s přijetím zákona č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech, a je neodmyslitelně spjata se zakládáním JZD. V obci Dříteň bylo JZD ustanoveno v září roku 1950, jednalo se o JZD ve formě I. typu. Ještě v srpnu tohoto roku byly v obci provedeny hospodářsko-technické úpravy půdy a JZD přijalo provozní řád II. typu. Roku 1952 přijalo pak vzorové stanovy pro družstvo III. typu. Kromě zakládání JZD bylo dalším cílem kolektivizace omezení a postupné odstranění velkostatkářů, to se dělo např. výkupem mechanizačních prostředků dle vyhlášky č. 612/1949 Ú. 1., o výkupu mechanizačních prostředků vesnických boháčů, dále prostřednictvím zavazování zemědělců k dodávce určitého množství zemědělských výrobků dle vládního nařízení č. 7/1949 Sb., které se v následujících letech stále navyšovaly např. zákonem č. 56/1952 Sb., o dodávkové povinnosti a výkupu zemědělských výrobků. Právě systém povinných dodávek ve spojení s trestními předpisy se stal z hlediska odstraňování velkostatkářů neúčinnější. V obci Dříteň byl pro účast na protistátní činnosti odsouzen majitel bývalého zbytkového statku Ladislava Svoboda, který byl předán do vlastnictví ČSSS v Hluboké nad Vltavou. Pro neplnění dodávkových povinností byli opakovaně vyšetřováni např. Anna Hanušová, Josef Vobr nebo František Plojhar. Ten byl následně v červnu 1953 odsouzen ke ztrátě majetku a zákazu pobytu v obci na 10 let. Jeho majetek byl následně zabaven s odkazem na zákon č. 55/1947 Sb., o pomoci rolníků při uskutečňování zemědělského výrobního plánu. Nakonec i Anna Hanušová a Josef Vobr podlehlí a roku 1955 udělili souhlas s předání svým hospodářství do bezplatného užívání ČSSS.

Druhá etapa kolektivizace souvisí především s upevňováním pozice JZD, přístupu nových členů a rozšiřování zemědělské půdy. Lze konstatovat, že v obci Dříteň byla kolektivizace zemědělství úspěšně dokončena, neboť počet členů družstva se v obci od roku 1956 počal zvyšovat. V roce 1958 již v obci nezůstal ani jeden soukromě hospodařící zemědělec a všechna půda tak byla převedena ze soukromého do státního sektoru.

Seznam použitých zdrojů

1. Archivní prameny

- Státní okresní archiv České Budějovice, fond ONV Týn nad Vltavou
 - karton 300, přehled činnosti za rok 1958
 - karton 300, přehled činnosti za rok 1960
 - karton 4, sign. 173, složení MVK a OMVK
- Státní okresní archiv České Budějovice, fond B 691. ODRADOVEC, Václav. Kronika obce Dříteň rok 1924-1963, vázaná 364 s.
- Státní okresní archiv České Budějovice, fond B 692 MNV Dříteň
 - karton 2, inv. č. 4, sign. I/2a
 - zápis sepsaný dne 3. února u MNV ve Dřítině – správní okres Týn nad Vltavou
 - karton 2, inv. č. 5, sign. I/2b
 - hlášení MNV Dříteň o nových členech JZD ze dne 19. března 1957
 - hlášení JZD o nově přistupujících členech ze dne 25. září 1957
 - seznam nových členů JZD v Dřítině ze dne 2. dubna 1958
 - schválení přístupu nových členů do JZD radou MNV Dříteň ze dne 24. února 1956
 - zpráva MNV Dříteň o rozšíření členské základny JZD ze dne 12. srpna 1957
 - žádost MNV Dříteň o provedení HTÚP ze dne 10. května 1957
 - karton 2, inv. č. 6, sign. I/2f
 - konečné hlášení okresní volební komise o výsledních voleb do národního výboru ze dne 19. května 1957
 - zápis z ustavující schůze obnoveného MNV ve Dřítině ze dne 26. června 1946
 - zápis volební komise o sčítání hlasů pro volby do MNV Dříteň ze dne 19. května 1957
 - karton 2, inv. č. 8, sign. II/1b
 - seznam domů a majetků v obci Dříteň
 - karton 3, inv. č. 10, sign. II/2b
 - výměry rady MNV ve Dřítině ze dne 24. listopadu 1955

- karton 3, inv. č. 14, sign. II/3c
 - seznam Němců v obci ke dni 13. srpna 1945
 - zpráva pro úctárnu ONV v Českých Budějovicích ze dne 28. června 1946
- karton 5, inv. č. 32, sign. VII/1b
 - soupis ploch kultur a osevu 1946
- karton 5, inv. č. 33, sign. VII/1b
 - evidenční list o plochách kultur pro závody zemědělské
 - obecní přehled o plochách kultur k 15. prosinci 1956
 - obecní přehled o plochách kultur k 15. prosinci 1955
- karton 5, inv. č. 34, sign. VII/1c
 - dopis Jana Hojdara MNV ve Dřítňi ze dne 30. 8. 1950
 - obecní přehled o osobách činných v zemědělských závodech
 - obecní přehled o počtu osob trvale činných v zemědělství k 1. únoru 1956
 - okresní přehled o počtu osob trvale činných v zemědělství k 10. lednu 1955 seznam členů přípravného výboru ze dne 30. dubna 1950
 - přehled o JZD ke dni 31. srpna 1950
 - rozhodnutí zemědělské správy KNV v Českých Budějovicích ze dne 13. března 1957 č.j. Zem/2824/57
 - schválení přípravného výboru JZD ze dne 17. května 1950 č. j. 474/50
 - usnesení členů JZD ze dne 13. srpna 1950
 - vzorové stanovy JZD z roku 1953
 - zápis z ustavující schůze Přípravného výboru JZD ze dne 29. dubna 1950
 - zpráva ONV v Týně nad Vltavou ze dne 26. září 1952 zn. 170-IX/1-1952
- karton 5, inv. č. 35, sign. VII/2
 - protokol o ocenění živého inventáře ze dne 24. září 1948
 - rozhodnutí ministerstva zemědělství ze dne 11. června 1948 č.j. 49825/48 IX/R-12
- karton 5, inv. č. 37, sign. VII/4

- všeobecný soupis hospodářského zvířectva k 1. 1. 1950
- karton 6, inv. č. 38, sign. VII/5
 - nález ONV v Týně nad Vltavou ze dne 3. 7. 1951 zn. X-072.3-1951 – Anna Hanušová
 - nález ONV v Týně nad Vltavou ze dne 3. 7. 1951 zn. X-072.3-1951 – František Kovařík
 - nález ONV v Týně nad Vltavou ze dne 3. 7. 1951 zn. X-072.3-1951 – Josef Vobr
 - nález ONV v Týně nad Vltavou ze dne 4. 7. 1951 zn. X-072.3-1951 – František Plojhar
 - nález ONV v Týně nad Vltavou ze dne 4. 7. 1951 zn. X-072.3-1951 – František Vávra
 - nález ONV v Týně nad Vltavou ze dne 12. 7. 1951 zn. X-072.3-1951 – Václav Ambrož
 - nález ONV v Týně nad Vltavou ze dne 17. 11. 1952 zn. X-770 trest 52
 - nález ONV v Týně nad Vltavou ze dne 16. 2. 1953 zn. X-35 trest 1953
 - protokol dodávkové povinnosti v rostlinné a živočišné výrobě.
 - soupis povinných dodávek na rok 1955
 - zpráva MNV ve Dřitni ze dne 20. 1 1954 k zaslanému seznamu neplničů.
- karton 6, inv. č. 41, sign. VIII/1
 - dotazník pro evidenci postupu konfiskace nepřátelského majetku ze dne 6. dubna 1946

2. Právní předpisy

- zákon č. 121/1946 Sb. ze dne 16. května 1946, o zajištění pracovních sil pro zemědělskou výrobu v rámci národní výstavby státu, účinný ke dni 12. června 1946
- zákon č. 126/1946 Sb. ze dne 16. května 1946, o úpravě zemědělských pachtovních poměrů, účinný ke dni 19. června 1946
- zákon č. 192/1946 Sb. ze dne 25. října 1946, o dvouletém hospodářském plánu, účinný ke dni 31. prosince 1947

- zákon č. 55/1947 Sb. ze dne 1. dubna 1947, o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu, účinný ke dni 24. dubna 1947
- zákon č. 139/1947 Sb. ze dne 3. července 1947, o rozdělení pozůstalosti se zemědělskými podniky a o zamezení drobení zemědělské půdy, účinný ke dni 6. září 1947
- zákon č. 142/1947 Sb. ze dne 11. července 1947, o revisi první pozemkové reformy, účinný ke dni 12. srpna 1947
- zákon č. 145/1947 Sb. ze dne 11. července 1947, o organizaci zemědělců republiky Československé, účinný ke dni 14. srpna 1947
- zákon č. 46/1948 Sb. ze dne 21. března 1948, o nové pozemkové reformě, účinný ke dni 1. srpna 1950
- zákon č. 47/1948 Sb. ze dne 21. března 1948, o některých techniko-hospodářských úpravách pozemků, účinný ke dni 14. května 1948
- zákon č. 231/1948 Sb. ze dne 6. října 1948, na ochranu demokratické republiky, účinný ke dni 1. února 1949
- zákon č. 280/1948 Sb. ze dne 21. prosince 1948, o krajském zřízení, účinný ke dni 1. ledna 1952
- zákon č. 69/1949 Sb. ze dne 23. února 1949, o jednotných zemědělských družstvech, účinný ke dni 15. března 1949
- zákon č. 86/1950 Sb. ze dne 12. července 1950, trestní zákon soudní, účinný ke dni 30. prosince 1957
- zákon č. 88/1950 Sb. ze dne 12. července 1950, trestní zákon správní, účinný ke dni 1. dubna 1957
- zákon č. 36/1960 Sb. ze dne 9. dubna 1960, o územním členění státu, účinný ke dni 1. ledna 2003
- vládní nařízení č. 4/1945 Sb. ze dne 5. května 1945, o volbě a pravomoci národních výborů, účinné ke dni 1. dubna 1949
- vládní nařízení č. 35/1945 Sb. ze dne 31. července 1945, o mimořádných opatřeních k zabezpečení nutných zemědělských prací v roce 1945, účinné ke dni 9. srpna 1945
- vládní nařízení č. 70/1945 Sb. ze dne 3. září 1945, kterým se vydává statut Národního pozemkového fondu při ministerstvu zemědělství, účinné ke dni 20. září 1945

- vládní nařízení č. 3/1949 Sb. ze dne 18. ledna 1949, o územní organizaci okresů v českých zemích, účinné ke dni 1. února 1949
- vládní nařízení č. 86/1953 Sb. ze dne 28. října 1953, o finanční pomoci jednotným zemědělským družstvům a soukromě hospodařícím rolníkům, účinné ke dni 24. října 1956
- vládní nařízení č. 50/1955 Sb. ze dne 21. září 1955, o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby, účinné ke dni 26. října 1955
- vládním nařízením č. 49/1957 Sb. ze dne 31. července 1957, o výkupu zemědělských výrobků, účinné ke dni 1. ledna 1958
- vyhláška č. 98/1957 Ú. 1. ze dne 3. května 1957, o vzorových stanovách JZD schválené III. celostátním sjezdem JZD a vládou republiky Československé, účinná ke dni 18. května 1957

3. Knižní publikace

Monografie

- ADÁMEK, Vladimír. *Boj KSČ za přerůstání národně demokratické revoluce v socialistickou v letech 1945-1948*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1974. 143 s.
- BARTUŠKA, Jan. *Kolektivizace zemědělství a vývoj JZD na Vysokohradecku do likvidace obcí*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2013. 262 s.
- BERANOVÁ, Magdalena, KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1. vydání. Praha: Libri, 2010. 430 s.
- ČAPKA, František, LUNEROVÁ, Jitka. *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. 1. vydání. Brno: CPress, 2012. 152 s.
- DOLEŽAL, Miloslav. *Dějiny státu a práva v Československu 1938-1960*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 1984. 120 s.
- DVOŘÁKOVÁ, Eva, LESJUK, Petr. *Československá společnost a komunisté v letech 1945-1948*. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1967. 126 s.
- GOTTWALD, Klement. *Spisy XIV*. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958. 463 s.

- HRABA, Zdeněk. *Kolektivizace a transformace českého a československého zemědělství v letech 1945-2004. Právně normativní pohled*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Vladimír Lelek, 2013. 311 s.
- JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, spol. s.r.o., 2008. 331 s.
- JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha. 2001. 252 s.
- KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1991. 153 s.
- KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. 1. vydání. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1985. 447 s.
- KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960). Část druhá, Venkov*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012, s. 321-322.
- KAPLAN, Karel. *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946-1948*. 1. vydání. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1993. 348 s.
- KODADOVÁ, Václava. *Kolektivizace a zakládání jednotných zemědělských družstev v okrese Trhové Sviny, 1949 – 1959*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, vedoucí práce: doc. PhDr., Marie Ryantová, Csc., 2009. 239 s.
- KOVÁŘ, Daniel. *Okres České Budějovice. Z historie státní správy a územní samosprávy 1850-2002*. České Budějovice: Okresní úřad České Budějovice – Státní okresní archiv České Budějovice, 2001. 64 s.
- KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. 1. vydání. Praha: Auditorium s.r.o., 2010. 444 s.
- MLÝNSKÝ, Jaroslav. *Únor 1948 a akční výbory Národní fronty*. 1. vydání. Praha: Academia, 1978. 205 s.
- PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda. 2 díl, Ústavní právo České republiky. Část 1*. 1. vydání. Praha: Linde, 2001. 551 s.
- PAVLÍČEK, Václav. *Politické strany po únoru: příspěvek k problematice Národní fronty. I. část*. 1. vydání. Praha: Svobodné slovo, 1966. 322 s.

- PEŠEK, Jan. *Přerod jihočeské vesnice. K historii združstevňování zemědělství Českobudějovického kraje v letech 1949 – 1959*. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství České Budějovice, 1985. 251 s.
- PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví. Kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD – 1945*. 1. vydání. Praha: Státní ústřední archiv, 2003. 290 s.
- ŠPÉTOVÁ, Lenka. *Počátky státních zemědělských strojních stanic v českých zemích 1945-1949*, Praha: Státní ústřední archiv, 1975. s. 7.
- URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou*. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu. Praha: Vyšehrad, 2010. 303 s.
- VÁCLAVŮ, Antonín. *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1999. 81. s.
- VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2008. s. 424.
- ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. 2. vydání. Praha: Libri, 1999. 559 s.
- *Košický vládní program: program nové československé vlády Národní fronty*. Praha: Svoboda, 1974. 35 s.
- *Zkušenosti ze stranické práce při zakládání a upevňování JZD v Českobudějovickém kraji*. Praha: Rudé právo, 1956. 48 s.

Sborníky

- BĚLOVSKÝ, Petr. Občanské právo. In BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel a kol. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 425-462..
- BUREŠOVÁ, Jana. Problematika výzkumu dějin kolektivizace v Československu a v České republice. In ROKOSKÝ, Jaroslav, SVOBODA, Libor. *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitní režimů, 2013. s. 23-32.
- FEIERABEND, Karel Ladislav. Jak z komunistického vlastnictví půdy vytvořit nový systém. Exilový plán z roku 1954. In BLAŽEK, Petr, KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a střeoevropské souvislosti*. 1. vydání. Praha: Dokořán, 2008. s. 321-348.

- LACINA, Vlastimil. Problémy poválečné obnovy zemědělství v českých zemích. In *Zemědělství na rozcestí 1945-1948*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 1998. s. 91.
- NEDVĚDICKÝ, Kamil. Role práva v procesu likvidace selského stavu. In ROKOSKÝ, Jaroslav, SVOBODA, Libor. *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitní režimů, 2013. s. 9-22.
- NOVÁK, Pavel. Výkonnost Československého zemědělství v mezinárodním srovnání v 50. letech 20. století. In BLAŽEK, Petr, KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. 1. vydání. Praha: Dokořán, s.r.o., 2008. s. 136-155.
- PAVLÍČEK, Václav. Dekrety, demokratické hodnoty a národní zájmy. In PAVLÍČEK, Václav, DEJMEK, Jiří a kol. *Benešovy dekrety. Sborník textů č. 18/2002*. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, s. 11-26.
- PERNES, Jiří. Politické a sociální předpoklady kolektivizace zemědělství v Československu. In BLAŽEK, Petr, KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Dokořán, s.r.o., 2008. s. 77-87.
- PERNES, Jiří. Proměny myšlenky kolektivizace zemědělství v politice KSČ po únoru 1948. In ROKOSKÝ, Jaroslav, SVOBODA, Libor. *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitní režimů, 2013. s. 33-46.
- PERNES, Jiří. Závěrečná etapa kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960. In: PERNES, Jiří, BŘEZINA, Vladimír. *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960*. Brno: StilusPress, 2009. 231 s.
- PRŮCHA, Václav. Vývoj zemědělské výroby v Československu v období socializace venkova. In *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. Století*. Uherské Hradiště: Studie Slováké muzea, 2002. 295 s.
- ROKOSKÝ, Jaroslav. Zákaz agrární strany a pokus o její obnovení v letech 1945 – 1948. In *Zemědělství na rozcestí 1945-1948*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 1998. s. 84 – 85.
- RYCHLÍK, Jan. Pozemková reforma v českých zemích v letech 1945 – 1948. In *Zemědělství na rozcestí 1945-1948*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 1998. s. 13.

4. Odborné články

- ANEV, Petr. Agrárníci ve třetí republice. Mocný pilíř předválečného Československa po květnu 1945. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. 1, s. 11.

5. Elektronické prameny

- ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ [online]. Dostupné na <<http://www.ustrcr.cz>>.

Shrnutí

Předmětem diplomové práce je Kolektivizace zemědělství na Českobudějovicku se zaměřením na obec Dříteň (právní normy a právní praxe). Zaměřena je na poznání smyslu a účelu dobových právních předpisů a jejím cílem je především studium realizace konkrétních právních norem v praxi.

Teritoriálně je práce zaměřena na obec Dříteň nacházející se v okrese České Budějovice. Kolektivizační proces probíhající v letech 1945-1960 je v práci rozdělen do tří období. V práci jsou uvedeny především právní předpisy přijímané v příslušných obdobích. Realizaci právních norem v praxi se práce snaží demonstrovat na obci Dříteň, na které jsou popisovány nastávající změny v zemědělství se zaměřením na vývoj Jednotného zemědělského družstva.

Práce je náležitě podložena archivním výzkumem. Přínosem této diplomové práce by mělo být nejen seznámení se s danou problematikou, ale také provedení archivní výzkum, který přispívá ke zpracování daných fondů ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích.

Klíčová slova

Právní dějiny, dekrety prezidenta republiky, nová pozemková reforma, kolektivizace zemědělství, jednotné zemědělské družstvo, obec Dříteň

Abstract

The subject matter of this thesis is The Collectivization of Agriculture in the area of České Budějovice, focusing especially on the village of Dříteň (legal norms and legal practice). The thesis is also focused on the cognition of the meaning and the purpose of period legislation. Its main objective is to study the realization of specific legal norms in practice.

This thesis is geographically focused on the České Budějovice district, precisely on the Dříteň village. The collectivization process taking place in 1945 - 1960 is there divided into three periods. This thesis mainly deals with the legislation established in those three time periods. The realization of legal norms is demonstrated on the example of Dříteň village, where the changes in agriculture leading to development of the United Cooperative Farm are described.

The statements of this thesis are properly supported by an archival survey. The major contribution of this thesis should not only be the theoretical familiarization with the topic given, but also the archival survey itself because it contributes to the funds of State District Archive in the city of České Budějovice.

Keywords

Legal history, presidential decrees, new land reform, collectivization of agriculture, United Cooperative Farm, village of Dříteň